

समानो मन्त्रः (ऋग्वेद)

समानी प्रपा (अथर्ववेद)

परब

ओनलाईन

स्थापना वर्ष : १९६०

वर्ष : १

मे : २००७

अंक : ११

: परामर्शनसमिति :

कुमारपाण देसाई भोगाभाई पटेल भारती र. हवे
प्रमुभ वरिष्ठ कार्यवाहकसमिति सभ्य प्रकाशनमंत्री

: तंत्री :
योगेश जोषी
: सडतंत्री :
प्रडुल्ल रावल

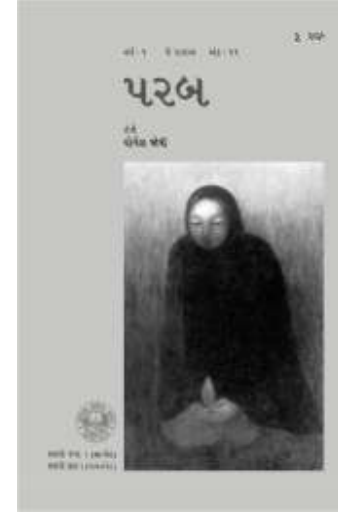
गुजराती साहित्य परिषद

भेघाणी ज्ञानपीठ ० क. ला. स्वाध्यायमंडिर

गुजराती साहित्य परिषद (प्रकाशन विभाग), गोवर्धन(भवन, आश्रम मार्ग,
'टाईम्स' पाठशाला, नदीकिनारे, अमदावाद-३८० ००८
इोन अने इेकस : २६५८७८४७

E-mail : gspamd@vsnl.net

Web-site : www.gujaratisahityaparishad.org

अ नु क म

- प्रमुभश्रीनो पत्र कुमारपाण देसाई
कविता सात काव्यो • निरंजन भगत, योगम • प्रद्युम्न तन्ना, जेल •
प्रद्युम्न तन्ना, स्थण-समय शीतरवा विषे • डरीश मीनाशु
अनुवाद आयुष्यना अवशेषे (राजेन्द्र शाह) • अंग्रेज भाषांतर : प्रदीप
भांडवाला
वार्ता ब्लेड • राकेश देसाई
निबंध वसंतो ज वसंतो • प्रीति सेनगुप्ता
आस्वाद कविना रम्य ँशारा • विनोद जोशी
समीक्षा/ग्रंथावलोकन अेक समाजमित्रनुं नजराशुं • जोसेफ मेकवान, लभुने डिसतां
शीभवती वार्ता • नटवर पटेल
परिषदवृत्त श्रीमती ताराभडेन मडेता व्याख्यान, श्री रमणीक सोमेश्वरनुं
व्याख्यान, 'भारुं शांतिनिकेतन' पर श्री अमृतलाल वेगडनुं
वक्तव्य, मुंभईमां साहित्यगोष्ठी, पाक्षिकी अने सज्जको साथे
संवाद, हास्योत्सव, अेनीभडेन सरैया लेखिका प्रोत्साहन निधि,
'परब' अपील : दान आवक, साहित्य परिषदमां 'ग्रंथागार',
गुजराती साहित्य परिषदनुं आगामी अधिवेशन • संकलन :
अनिला दवाल
साहित्यवृत्त संकलन : प्रडुल्ल रावल
आवरण 'दीप जले' : डीमि परीज

પ્રમુખશ્રીનો પત્ર

પરિષદ-પરિવારના પ્રિય સ્વજનો,

૧૮૮૮ની ૨૫ માર્ચે ૭૮ વર્ષ, બે માસ અને ચાર દિવસનું આયુષ્ય ભોગવીને કવિ દલપતરામ અવસાન પામ્યા. ન્હાનાલાલ પાસે દલપતરામનું ચરિત્ર આલેખવા માટે સઘળી સામગ્રી હતી. પથારીવશ દલપતરામને છેલ્લા પંદર મહિના ન્હાનાલાલને એમની જીવનકથાની વિસ્તૃત નોંધ લખાવી હતી. ‘દલપતકાવ્ય’ અને ‘બુદ્ધિપ્રકાશ’માં પ્રગટ થયેલી નોંધો પણ ન્હાનાલાલને હાથવગી હતી. ૧૯૧૩થી દલપતરામની ચરિત્રવિષયક સઘળી નોંધો હોવા છતાં દલપતરામની જીવનકથા લખવા માટેના ન્હાનાલાલના પ્રયત્નો તરત સફળ ન થયા. આખરે ૧૯૨૮ના જાન્યુઆરીમાં એમણે આ ગ્રંથની યોજના તૈયાર કરી. એ પછી એનાં પ્રકરણો પાડ્યાં. ન્હાનાલાલ કહે છે તેમ, આ જીવનકથા લખવામાં ઘણું મોડું થયું, એનું કારણ આળસ કે ભાવઓછપ નથી. તેઓ કહે છે કે સહુ સહુનો પાકકાળ હોય છે. જેમ કેરીને ઝાડ પરથી વીણી લીધા પછી એ તરત ખાઈ શકાતી નથી, પણ એને કેટલોક વખત પાકવા દેવી પડે છે. તેમ લખાયેલી કૃતિને પ્રકાશન પૂર્વે પાકવા દેવી જોઈએ. કવિ ન્હાનાલાલ પોતાની કૃતિને સુધારતા. એનું પરિમાર્જન કરતા. ક્યારેક આ પ્રક્રિયા એકથી વધુ વખત પણ થતી. કવિની લેખનની પ્રથમ નકલ અને પ્રકાશન માટે તૈયાર કરેલ પ્રેસકોપી વચ્ચે ખાસ્સું અંતર પડી જતું. આવો સાહિત્યશ્રમ એ એમનો સ્વેચ્છાએ સ્વીકૃત સ્નેહશ્રમ હતો. કવિ ન્હાનાલાલે લખેલું ‘કવીશ્વર દલપતરામ’ એ દલપતરામના જીવનની સાથોસાથ ન્હાનાલાલની પ્રતિભાના ઉગમકાળનો પણ પરિચય આપે છે. દલપતરામના સાહિત્યિક પ્રદાનની એ વિગતે વાત કરે છે. કવિ ન્હાનાલાલને જીવનના અંતે હૃદયરોગ, લો બ્લડ પ્રેશર અને શરીરે અતિ વેદના આપતાં ખરજવાં થયાં હતાં. એક વાર શ્રી વિષ્ણુભાઈ ભટ્ટે એમને માલિશ કરતાં પૂછ્યું,

‘ન્હાનાભાઈ ! દલપતકથા તો આપે લખી, પણ નાનલકથા કોણ લખશે ?’ ન્હાનાલાલે જવાબ આપ્યો, ‘ભાઈ, દલપત તો ડુંગર હતો ને ન્હાનાલાલ તો કણ છે.’

દલપતરામનું ચરિત્ર ન્હાનાલાલે આપ્યું અને તે ન્હાનાલાલની ઉત્કૃષ્ટ સર્જનશક્તિને કારણે સુવાચ્ય બન્યું. પરંતુ શબ્દાળુ ભાષાશૈલી અને અત્યુક્તિથી કરેલું ચરિત્રનાયકના વ્યક્તિત્વનું ગુણદર્શન રસક્ષતિ પહોંચાડે છે, તેથી કવિ દલપતરામનું સમતોલ અને તટસ્થ રીતે લખાયેલું ચરિત્ર લખવાનું બાકી છે. એ જ રીતે કવિ ન્હાનાલાલનું જીવનચરિત્ર પણ ક્યાં છે ?

અંગ્રેજી સાહિત્યમાં નીવડેલા સર્જકોનાં ચરિત્રોની ‘મેન ઓફ લેટર્સ’ શ્રેણી પ્રસિદ્ધ છે. આપણે ત્યાં સર્જકોનાં આવાં જૂજ ચરિત્રો મળે છે.

એક પ્રશ્ન એ થાય કે સર્જકના જીવન સાથે કૃતિને શો સંબંધ ? હકીકતે માણસનું જીવન અખંડ પ્રવાહ જેવું છે. તેમાં સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મના ભેદો અમુક કક્ષાએ જરૂર વરતાય; પરંતુ વ્યક્તિના જીવનપ્રવાહનું અખંડ દર્શન તો સ્થૂળ તેમજ સૂક્ષ્મ બેય બાજુઓના સમન્વિત યોગે જ થઈ શકે. વ્યક્તિના સમગ્ર જીવનને સમજવા માટે જેમ એનું આંતર તેમ એનું બાહ્ય જીવન

જાણવુંયે જરૂરી છે. કલાપીના કાવ્યને સમજવા માટે એમનું જીવન જાણવું જરૂરી છે. કલાપી વિશે નવલરામ જ. ત્રિવેદીએ નાનું સરખું ચરિત્ર લખ્યું, પણ તે અપૂર્ણતાવાળું છે. કોઈ કલ્પનાશીલ લેખકે કાન્ત અને કલાપીના જીવન પર ચરિત્ર લખવું જોઈએ.

ચરિત્ર આલેખનમાં તેના નાયકના જીવન્ત આલેખન માટે કલ્પનાનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. ચરિત્રનાયકના આંતરસ્વરૂપને સમજવા ચરિત્રનાયક માટે મનોવૈજ્ઞાનિક અભિગમ પણ અપનાવવો જોઈએ. કાર્યો પરથી એના ઉદ્દેશોની સફળતાનો ક્યાસ કાઢવો જોઈએ અને એ રીતે ચરિત્રનાયકની સત્ત્વશ્રીને પ્રત્યક્ષ કરાવવી જોઈએ.

ચરિત્ર એ ઇતિહાસ છે કે કલા એવો વિવાદ થાય છે, પણ નવલકથાને આવો કોઈ સવાલ નડતો નથી. નવલકથામાં લેખક ચરિત્રને યથેચ્છ બહેલાવી શકે છે. ચરિત્રકાર તથ્ય અને સત્યની વાસ્તવિક મર્યાદાની બહાર જઈ શકતો નથી અને તેમ છતાં એ ધારે તો એની સર્જનાત્મક કલાદૃષ્ટિથી ચરિત્રને જીવંત અને રસિક જરૂર બનાવી શકે.

સર્જકનું ચરિત્ર બે પ્રકારે રજૂ કરી શકાય : પ્રથમ પ્રકારમાં ચરિત્ર-આલેખક સર્જકના જીવનની ઘટનાઓને સાંકળીને એ દ્વારા એનું વ્યક્તિત્વ ઉપસાવે. બીજા પ્રકારમાં સર્જકનાં લખાણોમાં અંતર્લિત વ્યક્તિત્વ પકડી-પરખી તેની તાસીર આપવામાં આવે છે. સર્જકોનાં ચરિત્ર-આલેખન અનેક રીતે થઈ શકે. કાળક્રમ અનુસાર એના જીવનની ઘટનાઓનું આલેખન કરી શકાય. ચલચિત્રાત્મક (ફિલ્મોબાયોગ્રાફી) રીતેય એના જીવનનાં દર્શ્યો એક પછી એક કલાત્મક રીતે પ્રત્યક્ષ કરી શકાય. એમ કરવામાં કલ્પનાનીયે મદદ લેવાની થાય. પણ કલ્પના તથ્યને સત્યની આણ લોપે એવી ન હોવી જોઈએ. તે સત્ય ઘટનાને જીવંત ને પ્રભાવક બનાવવામાં તેની સર્જકકલ્પનાનો વિવેકપુર:સર વિનિયોગ કરી શકે.

સર્જકોનાં ચરિત્રો સર્જકને ઓળખવાની બારી બની રહે છે. અંગ્રેજી કવિ શેલીનું જીવન, તેનું વ્યક્તિત્વ અને તેનું સર્જન – એ ત્રણેયને સમન્વિતપણે જોઈએ ત્યારે કવિની સંપૂર્ણ છબી આપણને મળે છે.

સર્જકોનાં આ ચરિત્રો લોકોની રુચિ ઘડવા માટે પણ ઉપયોગી થઈ શકે. નવી પેઢીને પ્રેરણા અને નવું દર્શન એ ચરિત્રોમાંથી લાધી શકે. વ્યક્તિએ ક્યા હેતુને લક્ષ બનાવી સર્જન-સાધના કરી, તે હેતુ કઈ રીતે સિદ્ધ કર્યો, એનું શું મૂલ્ય છે, એનું મહત્ત્વ કેવું હતું, આવા તો અનેકાનેક પ્રશ્નોના ખુલાસા – તેમનું સ્પષ્ટીકરણ ચરિત્રોમાંથી મળી રહે છે.

સાક્ષરોનો વર્ગ એ સમાજમાં અગ્ર (એલિટ) કે ભદ્ર વર્ગ ગણાય છે. એનાં વિચારો, કાર્યો અને સર્જન સમાજ અને રાષ્ટ્રના ઘડતરમાં મહત્ત્વનું પ્રદાન કરે છે. નર્મદ ને ગોવર્ધનરામે પોતાની સામે આદર્શ રાખીને વાઙ્મય પુરુષાર્થ કર્યો હતો. સામાન્ય રીતે આપણે સર્જકને એની કૃતિ પરથી ઓળખીએ છીએ, પરંતુ એ કૃતિ સાથે સર્જકોનું જીવન એવી રીતે જડાયેલું હોય છે કે એનું ચરિત્ર વાંચીએ તો વધુ સારી રીતે તે કૃતિને સમજી શકાય. આ ચરિત્ર કેવળ કુતૂહલ ખાતર નહીં, પણ આપણા આંતરવિકાસ માટે, આપણી જ્ઞાનવૃદ્ધિ માટે વાંચવું જરૂરી બને છે. નરસિંહરાવની ‘કુસુમમાળા’નાં કાવ્યો વાંચીએ ત્યારે એમણે પ્રકૃતિનાં વિધવિધ રૂપો કેવી રીતે જોયાં હશે, કેવી રીતે અનુભવ્યાં હશે – એ બધું જાણવાનું સહેજેય મન થાય. ‘નરસિંહરાવની રોજનીશી’માંથી આની કેટલીક ઉપયોગી વિગતો પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ એમાંથી નરસિંહરાવ વિશેની સંપૂર્ણ માહિતી મળી શકતી નથી. નરસિંહરાવનું વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર હોત તો એ સંપૂર્ણ

માહિતી આપણે મેળવી શક્યા હોત.

આપણે ત્યાં અભ્યાસનું દારિદ્ર્ય એટલું બધું છે કે લેખકનું પૂરું નામ પણ કેટલાક જાણતા નથી. રમણભાઈ અને રમણલાલ કે મોહનભાઈ અને મોહનલાલ જુદા છે એવો ભેદ પણ ઘણાની જાણમાં હોતો નથી. સર્જકો વિશેની પ્રાથમિક માહિતી પણ નિશાળથી યુનિવર્સિટીના અભ્યાસક્રમ દરમ્યાન વિદ્યાર્થીઓને પૂરતા પ્રમાણમાં મળતી નથી. આપણા પહેલા સમર્થ વિવેચક નવલરામ કહેતા હતા તેમ સત્ય, શોધવિવેક અને વર્ણનશક્તિના વિનિયોગે તૈયાર કરાયેલાં સર્જકોનાં પ્રમાણભૂત ચરિત્રો જ સર્જકો વિશેની શ્રદ્ધેય માહિતી આપી શકે.

ચરિત્ર-આલેખન સમયે મુલાકાતો લઈને એમાંથી સત્ય તારવવું જોઈએ. એ વ્યક્તિના ઘરનું પુસ્તકાલય, એની વસ્તુઓ અને એની જીવનશૈલીનું પણ આમાં મહત્ત્વ છે. વિલિયમ શેક્સપિયર, વર્ડ્ઝવર્થ કે બ્રિટનના વડાપ્રધાન અને સાહિત્ય માટે નોબેલ પારિતોષિક મેળવનાર વિન્સ્ટન ચર્ચિલનું ઘર આજે યથાવત્ જાળવી રાખવામાં આવ્યું છે. બીજી બાજુ ગુજરાત કોલેજ પાસે ન્હાનાલાલ વસતા હતા એ ઘર આપણે જાળવી શક્યા નથી, તો કલાપીની સમાધિને પણ સારી રીતે રાખી શક્યા નથી. સાહિત્ય પ્રત્યે રુચિ ધરાવતી પ્રજાએ પોતાના સર્જકના જીવનની અક્ષર-સ્મૃતિને સ્નેહથી જાળવવી ન જોઈએ ?

કવિ સુંદરમૂની જન્મશતાબ્દીના વર્ષે એમનું જો પ્રમાણભૂત ચરિત્ર મળે તો તો આપણે સાચે જ ખૂબ ન્યાલ થઈએ; એમ થશે ખરું ? જોઈએ...

— કુમારપાળ દેસાઈ

કવિતા

સાત કાવ્યો | નિરંજન ભગત

૧. ગમતું નથી

તમને ક્યાંય ગમતું નથી,
તમારું મન તમારા મનમાંય તે રમતું નથી.
કાલની સ્મૃતિઓ શું ડંખે છે ?
તમારું મન કશું ઝંખે છે ?
તમારું મન હવે શું તમનેય નમતું નથી ?
તમારે શું ક્યાંય જવું નથી ?
છો ત્યાંથી દૂર થવું નથી ?
તમારું મન હવે શું શૂન્યમાંય શમતું નથી ?

૨. પાસે-દૂર

સ્ત્રી : પાછા આવો, તમે ક્યાં છો ?
પુરુષ : દૂર દૂર, તમે જ્યાં છો.
સ્ત્રી : હું તો અહીં છું પાસે, તમારી સામે.
પુરુષ : તમે સામે છો એવો ભ્રમ તમને ભલે થાય,
પણ તમે પાસે નથી, એથી મારું મન દૂર દૂર જાય;
પાસે-દૂરનું રહસ્ય તમારું મન ક્યારેય નહિ પામે.

૩. તમે જે નથી

સ્ત્રી : આમ શું તમે મને જોઈ રહ્યા છો ?
આમ જોઈ જોઈને હવે તમે મને ખોઈ રહ્યા છો.
આજે જ મને જુઓ છો ? કદી મને જોઈ નહતી ?
જુઓ, હું એની એ જ છું, જે હું આજ લગી હતી.
આમ આજે શું મારી આંખમાં આંખ પ્રોઈ રહ્યા છો ?
પુરુષ : તમે એનાં એ જ છો એ માત્ર તમારો વ્હેમ છે,
તમે સ્ત્રી છો ને તોયે આમ માનો એમ કેમ છે ?
આમ હવે તમે જે નથી તેને તમે રોઈ રહ્યાં છો.

૪. અધવચ

મને હવું જ કે તમે આમ અધવચ અટકશો.
આગળ જવું નથી ? ભલે ! પણ પાછા જવાશે નહિ,
વરસો વહી ગયાં તે તો હવે પાછાં લવાશે નહિ,
તમે જેવા હતા તેવા તો હવે પાછા થવાશે નહિ;
તો પછી તમે સ્મૃતિ ને વિસ્મૃતિની વચ્ચે લટકશો.
તમે અહીં લગી ચાલ્યા, એટલું બીજું ચલાશે નહિ,
થાકી ગયા હો તો મારો આ હાથ ઝલાશે નહિ,
તમે પથ્થર સમા થશો ને હવે જો હલાશે નહિ,
તો પછી તમે જીવનભર શું શૂન્યમાં ભટકશો ?

૫. અંતે તમે હાર્યા

આરંભથી જ મેં તો તમને નહોતા વાર્યા ?
પણ ત્યારે તમે મારું માન્યું નહિ,
તમે તો બસ જે ફૂલો, જે કરો તે જ સહી;
ત્યારે મેં તમને આવા નહોતા ધાર્યા.
જ્યારે મેં કહ્યું, 'બહુ સાંકડી છે આ પ્રેમગલી,
એમાં શક્ય નથી એકસાથે બે જણે જવું,
અશક્ય છે એમાં પાર થવું,
એ તો ક્યારેય ક્યાંય કોઈનેય નથી ફળી.
ત્યારે તમે માન્યું હું તમને હસી રહ્યો,
તમારાથી દૂર ખસી રહ્યો,
ત્યારે તમે આંસુ સાર્યા.
જ્યારે મેં કહ્યું, 'આ પ્રેમે તો કેટકેટલાને માર્યા.'
ત્યારે તમે માન્યું તમને ક્યાં કોઈ ભય છે.
'ચેતો !', મેં કહ્યું, 'હજુ સમય છે.
પ્રેમે ક્યારેય ક્યાંય કોઈનેય નથી તાર્યા.
હવે નક્કી કરો મરવું છે કે મરવું નથી ?'
ત્યારે તમે માન્યું, 'આપણે હવે કશું કરવું નથી.'
ત્યારે અંતે તમે હાર્યા.

૬. તમારો પ્રેમ

શું આ તમારો પ્રેમ છે ?
હું જે છું તેને નહિ ને હું જે નથી તેને ચાહો,
અને એને તમે પ્રેમ ફૂલાવો
ના, આ તમારો પ્રેમ નથી, આ તમારો વેમ છે.
શું આ તમારો પ્રેમ છે ?
તમે મારામાં તમારાં સ્વપ્ન જોઈ રહ્યા,
એથી તમે મને જોતા નથી;
તમે મને નહિ, તમારાં સ્વપ્નને જોઈ રહ્યા,
એમાં તમે મને ખોતા નથી ?
એથી સ્તો હજુય બધું જેમનું તેમ છે.
તમે મને નહિ, પ્રેમને પ્રેમ કરો છો,
એ પ્રેમનો કોઈ અર્થ નથી;
એથીસ્તો તમે મને પ્રેમ કરવામાં ડરો છો,
તમારો પ્રેમ શું વ્યર્થ નથી ?
એથીસ્તો હજુય બધું એમનું એમ છે.

૭. એકાન્ત અને એકલતા

એ બે જણ પોતપોતાનાં એકાન્તમાં એકલાં હતાં
ક્યાંક રસ્તે જતાં જતાં
અચાનક જ એકમેકને મળી ગયાં
ને માન્યું કે પરસ્પરનાં હૃદય હળી ગયાં.
માન્યું કે હવે એમનાં એકાન્તની બાદબાકી થશે
(પણ જાણ્યું નહોતું અંતે બન્ને થાકી જશે.)
ને માન્યું કે હવે એમની એકલતાનો ભાગાકાર થશે
(પણ જાણ્યું નહોતું કે અંતે બન્નેની હાર થશે.)
માન્યું કે હવે એ બન્ને બે જલબિન્દુની જેમ પરસ્પરમાં ભળી
જશે,
પછી કદી છૂટાં ન થાય એમ એકમેકમાં છેક મળી જશે.
પણ અંતે એ બન્નેનાં એકાન્તનો સરવાળો થયો,
(હવે જાણ્યું કે જીવનમાં માત્ર કંટાળો રહ્યો.)
ને અંતે એ બન્નેની એકલતાનો ગુણાકાર થયો,
(હવે જાણ્યું કે સંબંધમાં ન કોઈ સાર રહ્યો.)
પૂર્વે એ બે જણ પોતપોતાનાં એકાન્તમાં એકલાં હતાં,
પણ હવે છે એવાં એકાન્તમાં અને હવે છે એટલાં એકલાં ન'તા.
પરબ ❖ ૨૦૦૭ • ૫

યોગમ | પ્રદ્યુમ્ન તન્ના

આ ગમ ! ઓ ગમ !
આ ગમ ! ઓ ગમ !
ભગોરિયાનાં ઢોલ તે વાજે
સામટાં ધમાધમ ને યોગમ !

બોલ્ય હવે સઈ !
હકડેઠકથ આ ભીડ વચે થઈ
સરીએ આપણ આ ગમ ?! ઓ
૦ ૧ ૨ ૩ ? !

જમણે ઝાઝાં દુકાનુંના ઠાઠ, કહે તો ઈ ગમ જાઈ — ઊંહૂં !
ડાબે ભરાણાં સટરપટર હાટ, કહે તો ઈ ગમ જાઈ — ઊંહૂં !

સરખું કે'તો ઊકલે
શેણે 'ઊંહૂં' 'ઊંહૂં' મોઘમ મોઘમ !
ભગોરિયાનાં ઢોલ તે વાજે
સામટાં ધમાધમ ને યોગમ !

આગળ પરે હોટલુંનાં છે થડાં, કહે તો ઈ ગમ જાઈ — હૌવે !

ગરમાગરમ ચાચની હાર્યે,
તમતમાં ખૂબ ખાઈએ વડાં,
ચાવતાં-તાંબોળ-પાનનાં
૨ ૧ ૩ ૧ .
પાધરાં પાધરાં
૨ ૧ ૩ ૧ અ
ઘમ્મર ઘૂમતાં ઘેર વચાળે ?

હૌવે ! હૌવે ! હૌવે !
હંધીય હાલો આંગણિયુંના આંકડા
૨ ૧ ૩ ૧

દાખીએ એવો ખેલ
કે એટ્ટે ઊછળતા સહુ છેલ
જાણી લે આપણેયે નહીં કમ !
ભગોરિયાનાં ઢોલ તે વાજે
સામટાં ધમાધમ ને યોગમ !

ખેલ | પ્રદ્યુમ્ન તન્ના

ભીનેવાન પાતળી કાઠ તારી મોટિયાર
અદકો શો ઠાઠ અલ્યા કીધો રે લોલ !
ઓળેલાં જટિયાંમાં કાંગસી રે મોટિયાર
ફરતો રૂમાલ લાલ વીંટચો રે લોલ !

પડખે થૈ' સાથ જો નીસર્યો 'લ્યા મોટિયાર
ઉમળકે હાથ આ દીધો રે લોલ !
એરુ ન'તો કે આમ ભડકી 'લ્યા મોટિયાર
ઝટકે ઝબાક ખેંચી લીધો રે લોલ ?!

મહુડો બે ઘૂંટ લે પીધો છે મોટિયાર
પીધો છે બાટલીથી સીધો રે લોલ !
તંબાકુ-પાન ને બીડીનો મોટિયાર
ચૂસકોયે આજ જરી કીધો રે લોલ !

ભેરુની બીચ ઘણું એટ્ટે 'લ્યા મોટિયાર
ધાર્યો એવો તો નથ્ય રીઢે રે લોલ !
લૂલી લટાક ક્યાં ગરી ગઈ મોટિયાર
ઊભો શું આમ થઈ મીઢે રે લોલ ?!

રણઝણ વાજે રે રૂડાં પિંજણિયાં મોટિયાર
આંકડાંનો ઘેર અમી લીધો રે લોલ !
દાખ્ય હવે ખેલ ! -

રખે લોક કહે મોટિયાર
લાલો લુગાઈ થકી બીધો રે લોલ !

ભીનેવાન પાતળી કાઠ તારી મોટિયાર
અદકો શો ઠાઠ અલ્યા કીધો રે લોલ...

◆ આ સાથે 'પરબ' માટે બે રમતગીતો લખી મોકલું છું. જે હોળી પહેલાનાં છેલ્લા અઠવાડિયા દરમિયાન દક્ષિણ ગુજરાતમાં, દેવહાટ, પાનવડ, રંગપુર-સઢલી વગેરે ગામોમાં થઈ છોટાઉદેપુરમાં વિરમતાં, રાઠવા જેવી ભીલ જનજાતિઓના, પંડે જોયાં-માણ્યાં 'ભગોરિયા'ના હુલાસ થકી નીપજ્યાં છે. ભરી બજારે મોટિયારોની મનભર છેડ કરતી રહેતી, માંજરનીલ ને મારકણી આંખોવાળી 'લુગાઈયું'ના અતિ સહજ, નિર્બંધ હુલાસને જોતાં, નાનાવિધ કુંઠિત રીતરિવાજો મહીં જકડાયા શહેરીજનોને ખરે જ ઈર્ષા થઈ આવે !

સ્થળસમય ચીતરવા વિષે | હરીશ મીનાશુ

કોણ જાણે કેમ

પણ અમુક રવિવારનો અંધારિયો ખૂણો કે મોસમનો બેદરકાર ટુકડો તમારી સાથે જનમભર મોજૂદ હોય છે દરેક અઠવાડિયાના દરેક અજાણ્યા ઠેકાણે. તમે અનુભવમાં ઓગળો છો ને ઠરો છો હવામાં અથવા હોવામાં. તમે સબર કરતા રહો છો અને જોતજોતામાં તો

તમારો સમય બની જાય છે સ્થળ અથવા સ્થૂળ, કબરના સ્ફટિકમાં.

સ્થળોના અનુભવી અને જમાનાના

ખાધેલ તમારા જોડા અચાનક બની જાય છે નિશ્ચેષ્ટ,

જાણે રસ્તાનો અર્થ હોય ઉંબર, પસાર થવાનો અર્થ સ્તબ્ધતા ને ઘટનાનો અર્થ, અર્થઘટનની પાર.

તમે મનમાં અને મકાનોમાં સંતાડી રાખવા મથો છો ખંડિયેર ને ભોંઠા પડો છો હરહંમેશ.

આ બધું પહેલેથી જ આવું છે, અટપટું અને અસંગત. સાદી ભાષામાં કહેવું હોય તો એને કહી શકાય, બધાં કહે છે તેમ, સ્થળ અને સમય :

એક તમારા ચરણ તળે એવું ચંપાયેલું છે કે લગારે ચસકતું નથી

ને બીજાના ચરણ તળે તમે એવા ચંપાયેલા છો કે લગારે ચસકાતું નથી

એવી તો ભીંસ છે...

પણ કશુંય ચીતરવા માટે બન્ને છોડેથી આટલી ભીંસ તો અનિવાર્ય છે.

વેઠાય ત્યાં સુધી તો વેઠી લેશો. આ ભીંસ.

પછી નવાસવા ચિત્રકારની જેમ તમે પ્હેલો પ્રયાસ તો આ જ કરશો -

સ્થળ અને સમય વચ્ચે ફૂટ પડાવવાનો.

મહાન ચિત્રકારોની નકલ ઉતારતા હો એમ

તમે ચીતરશો દીવાનખંડની ફૂલદાની

અથવા અભ્યાસખંડના મેજ પર વાંચતાં વાંચતાં, ઊંધી મૂકેલી, ખુલ્લી કાવ્યપોથી.

(સ્થળની શૂન્યતાને સરળ અને સદ્ધ બનાવવા માટે

ઉદાસ મનુષ્યો, મોટે ભાગે, આવી વસ્તુઓ પર ભરોસો રાખતા હોય છે.)

જો કે ત્યારે મનમાં જરાય અંદેશો નહીં હોય કે થોડા સમય પછી આવનારો દર્શક

જેવો એને 'સ્ટીલ લાઇફ' સમજીને જોવાનું શરૂ કરશે

કે સ્થળમાં પ્રવેશી જશે સમય.

ચીતરેલાં ફૂલોના રંગ પર, તમને ગણકાર્યા વગર,

વર્ષો પહેલાંની કોઈ સાંજે એણે એની પ્રેયસીને આપેલાં ફૂલોનો હકીલો રંગ ચડી જશે.

કાયમ તાજા રહેવા સર્જાયેલા તમારા રંગ પર

લગારે ઝાંખો પડ્યા વિના, એનાં ફૂલોનો રંગ કરમાતો જશે.

પણ આકારોમાં બેસી ગયેલી જૂની પીડાની ગંધ,

શિયાળુ ચન્દ્રની જેમ, કેમે કરીને ખસશે નહીં :

સ્થળને સમયથી છૂટા પાડવાની તમારી બધી મહેનત એળે જશે.

પેલી કાવ્યપોથીને નિહાળવા માટે તો દેશદેશાવરથી અસંખ્ય દર્શકો ઊભરાશે

ને પાછા ફરશે ત્યારે માગશરના આકાશને ચોંટેલી રજતની રજોટીની જેમ

એમની ત્વચા પર ચોંટેલી હશે કેં કેટલી ય કવિતાઓ, -

પ્રાચીનથી અર્વાચીન કાળ સુધીની ને આવતી કાલે લખાનારી સુધ્ધાં.

પોતાના પિંગળદોષો સમેત.

કોઈ ભાગ્યશાળી પ્રેમીને

ક્યારેક એ કાવ્યપોથીના બે આલિંગનરત પૃષ્ઠો પર જડી આવશે

જીર્ણ ફૂલખંડીનો કડૂચો આકાર અથવા ફૂલખંડી પર બેવડો દાબ,

- કાવ્યપોથીનો ને કાવ્યપંક્તિનો :

અચાનક ફૂલદાની અને કાવ્યપોથીનાં બે અલગ સ્થળો

એક પ્રાચીન સમયથી સંધાઈ જશે તત્ક્ષણ.

તમે સ્થળવાચક સમજીને જે વિચાસુ રંગોનાં થર ચડાવેલા

સ્થળના અંતરંગ તરંગો - ફૂલદાની કે કાવ્યપોથી - ચીતરવામાં આ દશા હોય તો

કેમ કરીને ચીતરવાનાં સમયશૂન્ય સરનામાં

શેરી-મહોલ્લાનાં ? દેશપરદેશનાં ? અંતરીક્ષનાં ?

આખરે સ્થળ બની જતા એક સાદા પોસ્ટકાર્ડ પર પણ

હવે તમે જોઈ શકો છો સમયના ચક્રવ્યૂહો :

વેરાયેલા જોદ્દાઓ : ભૂખરા લંબચોરસમાં ઘાયલ અક્ષરો.

હવે તમે સ્થળ વિનાનો સમય ચીતરવાની તરકીબ અજમાવશો :

એ વાત તો, જો કે, જૂના પ્રસિદ્ધ ચિત્રકારો સિદ્ધ કરી ચૂક્યા છે કે

ઓગળી રહેલાં ઘડિયાળો ચીતરવાથી તો સ્થળ બને છે વધારે ગુહ્ય સ્થળ.

એટલે તમે વશ કરી દેશો તમારી પીંછી, - નર્યા નિરાકારને.

તમે કાકલૂદી કરશો, રંગો અને વિચારને પોતાની જીદ છોડી દેવા માટે.

કાળની ઘનતા ઓગળી રહી હોય તેવી સુખદ ભ્રાંતિમાં

યુગો વીતી જશે, સમય ચીતરતો તમારો હાથ કદાપિ અટકશે નહીં.

ત્વચા પર યુવાનીના તેજવાળી કરચલીઓ પડી જશે,

આંગળાં દઢ હશે પણ કંપાયમાન લાગશે,

કાંડા પરના વાળ એકીસમયે કાળા ભૂખરા ને ધોળા દેખાશે.

કેન્વાસ એટલું તો સંદિગ્ધ બની જશે કે એકીસમયે એ પુરાતન અને નવીન જણાશે. સાવ તાજા રંગો પર પણ અતિશય જૂની તિરાડો ઊપસી આવશે. કોઈ અપરિચિત સ્થળે હમણાં આવીને વર્યાં હો એ રીતે નિર્ગુણ કેન્વાસના એ ચેતગર્તમાં તમે આદિકાળથી વસતાં હશો કોઈ નિર્વાસિતની માફક, -

જેની ભૂગોળ ક્યારેય છોડતી નથી જેનો પીછો :
નિષ્કુરતાપૂર્વક ફાડી નાખેલાં જેનાં પોસ્ટકાર્ડમાંથી પણ
વિસ્તરે છે જુદાં મેદાન : બેઠા થઈ જાય છે પાળિયા પળના
ને હલ્લો બોલાવે છે કપાયેલા મસ્તકવાળા અક્ષરો.

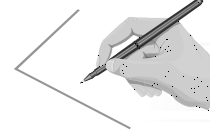
તમારી બધી મહેનત એળે જશે. ફરી એક વાર.

હવે રહ્યો છે એક જ મારગ, -

ચીતરવાં સ્થળ અને સમયને, તદાકાર.

તમે લમણાં દાબી, જોરથી આંખો મીચી, ક્યાંય સુધી બેસી રહેશો ચૂપચાપ.
પીંછી પર સુકાતી જશે પરગ્રહની ભાષા ને
દબાઈ ગયેલી ટ્યૂબના મોંઢિયા પર ઠરી જશે મીઠા રંગ પ્રહેલિકાના
ભીંસ વધતી જશે, વધતી જ જશે
સ્થળ અને સમય ભીંસાઈને બની જશે સાવ કોરું ફલક,
વણાયેલું એવી તો ઝીણવટથી કે પવનથી અધિક પારદર્શક.
અચાનક તમે ટટાર થશો,

પૃથ્વીની પીડાના ભોમિયા હો એ રીતે કેન્વાસના આભાસ પર
રંગનો કે રેખાનો લસરકો કે ઘસરકો પડે જ નહીં
એની કાળજી રાખીને શરૂ કરશો ચીતરવું
કે વળ ચીતરવું.

અનુવાદ આયુષ્યના અવશેષે | રાજેન્દ્ર

અંગ્રેજી ભાષાંતર : પ્રદીપ શાહ
ખાંડવાંલી

જન્મસ્થળ : કપડવણજ

કાવ્યસંગ્રહો : 'ધ્વનિ' (૧૯૫૧)થી દ્વાસુપાર્ણા (૧૯૮૩) સુધીના
સોળ કાવ્યસંગ્રહો 'સંકલિત કવિતા' (૧૯૮૩)માં સમાવિષ્ટ.
'ચંદનભીની અનામિકા' (૧૯૮૭), 'નીલાંજના' (૧૯૮૯),
'આરણ્યક' (૧૯૯૨), 'વિરહમાધુરી' (૧૯૯૮), 'સ્મૃતિ-
સંવેદના' (૧૯૯૮), 'હા... હું સાક્ષી છું' (૨૦૦૩). ઉપરાંત
બાળકાવ્યોના ચાર સંગ્રહો અને બંગાળી, સંસ્કૃત તથા અંગ્રેજી
કવિઓની કવિતાના અનુવાદો.

કુમારચંદ્રક (૧૯૪૭), રણજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક (૧૯૫૬), નર્મદ
સુવર્ણચંદ્રક (૧૯૭૩-૭૭), જ્ઞાનપીઠ અવોર્ડ (૨૦૦૩).

રાજેન્દ્ર શાહ

જન્મ :

૨૮-૧-૧૯૧૩

૧. ઘર ભણી

ખખડ થતી ને ખોડંગાતી જતી ડમણી જૂની,
વિજન પથને ચીલે ચીલે તમિસ્ર મહીં ઘન;
સ્વપન મધુરી નિદ્રાનું તે દંગો મહીં અંજન
ભરતી ઘૂઘરી ધોરી કેરી મીઠા રણકારથી.

ચરમ પ્રહરે ઠંડી ધીમા સમીર મહીં ભળી,
સ્મૃતિદુઃખ મને વ્યાપે તેવી બધે પ્રસરી રહી.
લઘુક દીવડે સૂતી સીમા બધી બનતી લહી
સજગ, તમને ઓઢી પાછું જતી પડખું ફરી.

પથ-તરુ તણા નીડે પંખી ક્યહીં ફરકે અને
કદીક અથવા તારો કોઈ ખરે, બસ એટલું
કળિત બનતું, ત્યાંવે ઊંડા મને કરણો સહુ
કણ કણની આ માટી કેરી કથા નીરખી રહે.

જનમ-સ્થલની ઝાંખી આયુષ્યની અવધે કરું,
ભર્યું જવ હતું તેની યાદે સૂને ઘર સંચરું.

2. Entry

In the lonely, dusty courtyard of a once brimming house
I put down the small bundle of my life's residue.
The crimson stripe of that dejected mist-laden dawn
touched the sky : directions awoke in resonant response.

The few surviving elders enquired about my tidings
young women-folk glanced at me and got busy.
Children crowded around out of curiosity
a dog barked a while and retreated after sniffing my feet.

The front's locks opened, the door cried out a whit
immobile for long its limbs had got so stiff.
The moist, stale air inside could now flee -
how it rushed out, like a spirit sensing it was free !

Stepping inside, the darkness encircled me for a trice
saw again the denizens of old in the flickering light.

3. Remembrance of Loved Ones

Still leaning against the wall is this frail cot,
the one Father used to tell at nightfall
uplifting spellbinding tales from the scriptures.
In the verandah thronged like blossom town's dotting folk.

Beaming Mother at whose call the whole house
hummed
daily she offered nectar from what she churned.
She was for all the wish-fulfilling Surabhi*
pining without yogurt dangles here the siku** empty.

Look what the room upstairs yearns !
Beloved ! Union here of two leaping bosoms.
Here like full moon's tide waves rose high
cobwebs now blind the ventilator that received the sky.

Where swans once trumpeted that home was a summit
not even a cricket chirps now, mute it is in agony.

૪. પરિવર્તન

શિશુ હૃદયના ઉલ્લાસે ઘ્યાં ઊભી ઝરૂખા કને
ઇહ નીરખતો ચીલો, બંકી ધરી ગતિ દષ્ટિમાં
ક્ષણ ક્ષણ રમી સંતાતો ને અનંતન સૃષ્ટિમાં
ભ્રમણ અરથે જાતો, પૂંઠે વિમુગ્ધ મૂકી મને.

તલસતું હતું હૈયું કેવું સુદૂર અગમ્યને
પથ વિહરવા કાજે! — જેની અપૂર્ણા કથા
તુલસી પુસ્તકે લખી છે, તેની કથા
ધૂમસ પર અંકાતી મારી સુરંગીન કલ્પના;
નિજ રચિત, આનંદે જોતાં દગો, ભવિતવ્યને.

હજી ય ઝરૂખો એનો એ, હું, અને વળી પંથ
અવગણીને, તેની કથા
પણ અવ અહીં આવી ઘેરી વળે ગતની સ્મૃતિ.
બીન મૂક થયું તો યે એની સુણી રહું ઝંકૃતિ,
વિવિધ સમયે છોડ્યા તે સૌ મળે સ્વર વૃંદમાં.

સરલ મનનાં ચાંચલ્યોનાં હવે નહિ કીડન,
અવ હૃદયના શૂન્યે લાઘ્યું પ્રશાન્ત
નિરખું, નિજ આનંદે રહેતું ધરી પરિવર્તન.

૫. જીવનવિલય

અવ હૃદયના શૂન્યે પામી રહ્યો લહું છું લય.
અહીં નહિ હવે સંકલ્પો ને નહીં કંઈ વૃત્તિ યે,
તદપિ મુજ કર્મોની પેલી પ્રકૃલ્લિત સૃષ્ટિ તે
ચહુ દિશ થકી ગજો આદ્યંત જીવનનો જય.

શબદ ઊપન્યો તેવો જોકે શમે, પણ એહના
અસીમિત જગે વ્યાપી રૂહે છે અનંત
પરિવર્તન, તેની કથા
નહિવત્ બની રહેતું માટી મહી, પણ બીજની
તરુવર તણાં પર્ણો કેવી રમે શત એષણા !

જીવનનું જરા આઘે રૂઠેને કરું અહીં દર્શન,
ઉગમ નહિ વા ન્યાળું કોના ય તે વળી અંતને;
રૂપની રમણા માંહી કોઈ ચિરંતન તત્ત્વને
નીરખું, નિજ આનંદે રહેતું ધરી પરિવર્તન.

ગહન નિધિ હું, મોજું યે હું, વળી ઘનવર્ષણ,

4. Transformation

Standing in the gallery with a child's exuberance
I would watch the path holding in my eyes its twists
that played hide-and-peek every instant, and departed
to wander in the infinite, leaving me behind bemused.

How my heart yearned to explore far off mysteries
on whose incomplete stories misty
I would embroider my colourful fantasies
and my joyous eyes would behold my self-crafted
destiny.

This path is the same, I too, and the gallery
but now I am besieged by the bygone's memory.
Been*** is mute but I still hear its vibrant resonance
notes struck at different times converge now as chorus.

No longer has play the guileless heart's excesses
in this heart's void is now secured a serene submer-
gence.

5. Life's Dissolution

Now in bosom's void I perceive attaining a dissolution
remain now no vows and no inclinations.
Yet that joyous world of my deeds roar
the triumph of life's duration in all four directions.

The word arisen, however, instantly subsides, though
its unending echoes permeate the infinite cosmos.
How in the soil lies insignificant the seed
but in the tree's foliage frolic hundred yearnings !

Here from some distance, detached I observe life
neither the beginning nor end of anything I espy.
In the play of forms an eternal essence I sight
transforming itself the while retaining its delight.

The deep I am, a wave too, and too the downpour;
dissolve I constantly into an ever new contour.

રાકેશ દેસાઈ

ડ્રોઈંગરૂમની અધખૂલી બારીમાંથી ગોરંભાયેલું આકાશ દેખાતું હતું. આ ચોમાસાનો કદાચ છેલ્લો વરસાદ. પપ્પા આવતા ચોમાસે હશે કે ? એનું એ જ પાણી હશે, પણ પપ્પા... રોહને નજરને છાપાં તરફ વાળી. બહાર સોસાયટીના રસ્તા પર સ્કૂલ-રિક્ષાની અવરજવર ચાલુ હતી. બેબીની રિક્ષા હમણાં જ ગઈ. જતાં જતાં એ રોજ પથારીવશ બાપાને પગે લાગી જાય છે. ભીંત પર ટાંગેલા શો-પીસની પાછળ માળો બાંધવા ચકલીની ઊડાઊડ - ચકચક ચાલુ હતી. કિચનમાંથી ધરાનો શ્યામ તુલસી વાટવાનો અવાજ સંભળાતો હતો. રોહનની ઉજાગરાવાળી આંખ છાપાંનાં મથાળાં વાંચવા-સમજવા મથી. ધરા વાટકીમાં શ્યામ તુલસીનો રસ ભરીને પપ્પાને પિવડાવવા બાજુના રૂમમાં ગઈ હશે, એટલે મમ્મીનો અવાજ - કહેવા પડતા શબ્દોથી ટેવાવા મથતો - સંભળાયો : 'ચાલો, જરા આ ચમચી પી લો જોઈ...'

પપ્પા મહિનાથી સાવ પથારીવશ છે, પીઠ પર નીચે જમણી બાજુએ બે બેડસોર સાથે. ફેફસાંનું કેન્સર છે, છેલ્લાં સ્ટેજમાં. બધું જ શક્ય છે - પપ્પાથી પુરવાર થયું.

સિવિલ જજ તરીકે નિવૃત્ત થયા પછી પપ્પાએ ગામની ખેતી હાથ પર લીધી. કોર્ટરૂમનો મલાજો કે ગામડાની તળપદી બોલી - પપ્પાને બધું જ બંધબેસતું થતું. અહીંથી ખેતી કરવા ગામ જાય. કોઈ વાર ગામની સીધી બસ રદ થાય તો હાઈ-વેથી ગામ લગી ત્રણ કિલોમીટર ચાલી કાઢે. ગામનો જુવાનિયો - કોઈ મોટરસાઈકલવાળો - દૂરથી દેખાય તો ખુમારીભર આડું જોઈ જાય. રખેને પેલાએ 'લિફ્ટ' આપવી પડે.

'મી...હું...' રોહનના ટેવાયેલા કાને પારખ્યું. બહાર બારીમાં મીઠાનો ઢગલો લઈને જતા ફેરિયાની રોજિંદી ભૂમ - અસ્પષ્ટ, ઘેરી, દરિયાના ઘુઘવાટ જેવી - સંભળાઈ. એ સોફા પરથી ઊભો થઈને દીવાન પર બેઠો. એમ જ. દીવાનના ગાદલા નીચે લાકડાની ઊખડેલી ચીપ દબાઈ ને તીણો અવાજ નીકળ્યો. એણે છાપાને દીવાન પર પહોળું કર્યું - કદાચ કેંક સમજાય એવા સમાચાર મળવાના આશયથી.

ખડખડ - ખડખડ કરતુંક ગાલ્લું હાલકડોલક થતું સાંકડી નેળની ઘરડમાંથી ચાલ્યું જાય. છેક નાના હતા ત્યારની વાત. નેળની બન્ને બાજુ કાંટાળા થોર ઊગી નીકળેલા. ધોમધખતો બપોર. ક્યારેક મમ્મી - હાથ પરની રંગીન, રણકતી કાચની બંગડીઓ સાથે - નાનકડા રોહનના મોં પર વળતો પસીનો લૂછી લે. ત્યાં જ પપ્પાનો કસાયેલો હાથ રોહનના ચહેરા આડો આવી ગયો, અચાનક ધસીને ઝળૂંબતા કાંટાળા થોરની સામે ઢાલ જેવો. પપ્પાના હાથ પર પડેલા ઉઝરડા ઝમવા માંડ્યા, ને ગાલ્લું નેળમાંથી નીકળ્યા પછી મમ્મીએ ત્યાં રૂમાલ બાંધી દીધો, ને પછી પપ્પાએ બીડી સળગાવી...

અંદરના રૂમમાંથી ધરા-મમ્મીનો અવાજ સંભળાતાં રોહન છાપું ફંગોળીને ત્યાં પહોંચી ગયો. મમ્મીએ આંગળી નાંખીને પપ્પાનું મોં ખોલ્યું ને ધરાએ અંદર ચમચી રેડી દીધી. રોહને

નેપકિનથી એમના હોઠના બન્ને ખૂણા લૂછી લીધા. એમની નજર સામે ઊભેલાં બધાં પર વારાફરતી ફરી, નિર્દોષતાથી. કારમી પીડામાંથી ફળેલી નિર્દોષતા. એમનો ચહેરો જૂની હિંદી ફિલ્મોના હિરો અશોકકુમાર જેવો દેખાતો – ગોરો વાન; ઊભા ઓળેલા, કપાળે બે ખૂણિયાં પાડતાં વાંકડિયા વાળ; વિશાળ, તગતગતું કપાળ; મોટી, પાણીદાર આંખો; મરોડદાર નાક. ઉદયપુર ફરવા ગયેલા ત્યારે એમણે ખભે ફિલ્મી અદામાં કોટ નાંખીને બગીચામાં ફોટો પડાવેલો. રોમેન્ટિક એટ હાર્ટ. મમ્મીના અછવાઈ ગયેલા ચહેરા પરની ધાસ્તી લમણે ધબકતી નસમાં વધારે અલગ તરી આવી હતી. ‘મમ્મી... સારું થઈ જશે...’ રોહન બોલ્યો, કોઈ ગેબી મંત્રની જેમ. વાડકી-ચમચી લઈને કિચનમાં જતી ધરા સહેજ અટકી. રોહન ફરીથી એ જ બોલ્યો, પોતે એમાં માનવા માંગતો હોય તેમ. મમ્મી અચોક્કસતાથી તાકી રહી, વધારે ચોકસાઈનું જોખમ ઉઠાવ્યા વગર. પપ્પાએ આંખ મીંચી દીધી હતી.

પવન સાવ પડી ગયો છે... રોહને ડ્રોઈંગરૂમમાં ફુલ સ્પીડમાં સીલિંગ ફેન ચાલુ કરી દીધો. ચાંચમાં તણખલું લઈને ઊડતી ચકલી રૂમમાં ચકરાવો લઈને ઊંચે ટ્યૂબ સ્ટ્રક પર ઘડીક સૂનમૂન બેસી ગઈ. સીલિંગ ફેનની ફેંકાતી હવામાં ભીંત પર ટાંગેલા કેલેન્ડરનાં પાનિયાં ફડફડ ચકરાવા માંડ્યાં – મહિનાઓનાં નામ આડેઘડ ઉઘાડાં પાડીને. સમયનું વસ્ત્રાહરણ. પાનાં પર એક નાકે પપ્પાને આપેલી કેમથેરપિની સાઈકલની લાખેલી નોંધ પણ ફંગોળાવા લાગી. કેલેન્ડરની પતરાંની સ્પાઈન ચકરાઈને ભીંત પરના ખોતરાયેલા ચકરાવાને વધારે ઊંડો ખોતરવા લાગી.

પપ્પાનો ગામડામાં ઉછેર ને મધ્યમ આર્થિક સ્થિતિ. એમણે સ્કૂલની ફીઝ માટે દાદાની પૂંઠે અઠવાડિયા આગળથી ફરવું પડતું. દાદા હાકોટો પાડે તો એ ફીઝ અભિયાન તત્કાલીન થંભાવીને પછીથી આગળ ચલાવે. દાદાના મનમાં એવું કે ભણ્યા કરતાં કોઈ બે ડબલાં લઈને દુકાન કાઢે તો કમાણી – અથવા એની શક્યતા – વધારે સારી. પપ્પા ભણવા માટે માઈલો ચાલેલા – સાઈકલ ચલાવેલી. વકીલાતના ગાળામાં એ મિત્રો સાથે ગમે તે ખાઈ લે – ભૂસું, ભજિયાં, ફાફડા. રાતે મોડે સુધી ચર્ચાનો દોર ચાલે – રાજકારણ, કાયદો, દેશ-દુનિયા. મમ્મી માથું ઓઢીને રાહ જોવા કરતી... પછી જજની નોકરીમાં એ અજબ ઠરીકામ થઈ ગયા. ઘરેથી કોર્ટ ને કોર્ટથી ઘર. એ નવાસવા જજ હતા ત્યારે સાંજે કોઈક મીઠાઈનું પેકેટ લઈને ઘરે આવી ચઢેલો. પપ્પાએ એને ઘરની બહાર તગેડી કાઢેલો...

સહેજ કણસાટ સંભળાયો. રાતે બે વાગ્યે અલ્ટ્રાસેટ આપેલી. રોહને કિચનમાં જઈને અલ્ટ્રાસેટનો ભૂકો નાની વાટકીમાં પાણીમાં ભેળવ્યો, ને પપ્પાને ચમચીથી પાઈ દીધો. મમ્મીએ સવારની પૂજા શરૂ કરી હતી, ને ધરા કૂકર મૂકવામાં રત હતી. રોહને પપ્પાનું કપાળ પસવાઈ. વોટરબેડ તો છે, પણ બેડસોર વધે નહીં તો સારું... આ સર્જિકલ કોટ લાવી દીધો તે સારું થયું... ઊંચોનીચો થઈ શકે...

પપ્પાને બીડી છોડાવવા બધાં મથ્યાંય ખરા, પણ... એમને એ નાનપણની ટેવ. બપોરે મોટા કાકા મેડીએ આડે પડખે થાય, ત્યારે પપ્પા એના ગોઠિયા સાથે ત્યાં લપકીને પહોંચી જાય. મોટા કાકાના ખીંટીએ ટીંગાતા ડગલાનાં ખીસાંમાં બીડીની ઝૂડી હોય – એમાંથી એક બીડી ગુપચુપ, સગડ છોડ્યા વગર, ઓછી થઈ જાય. છગનાએ પહેલેથી જ બાકસનો મેળ પાડ્યો હોય (મોટા કાકા બાકસ ઉછીનું માંગીને જ બીડી સળગાવતા). એક બીડી બધા વચ્ચે

ફરે – બધા ધુમાડાને હાથ હલાવીને સતત વિખેરતા જાય... જોકે પપ્પાની તબિયત આમ સારી હતી. એમને બ્લડપ્રેશર કે ડાયાબિટિસ જેવું કંઈ નહીં. એ ડોક્ટરને ત્યાં ભાગ્યે જ જાય કે જવા માંગે. એમને બેએક વરસે તાવતરિયો આવી જાય ને ડોક્ટરને ત્યાં લઈ જવા હોય તો બે-ત્રણ દિવસ આગળથી બ્રેઈન વોશિંગ ચાલુ કરવું પડે, જે મોટે ભાગે આપણું થાય. છેવટે હકીકતે દવા લાવવી પડે, લાવી શકાય તો. એ શરીરે ઢીલા હોય તો પણ ગુસ્સો તીવ્ર કરી શકે – એમની એટલી શક્તિ હંમેશાં અનામત રહેતી. એમને જમણા ઘૂંટણમાં સહેજ તકલીફ ખરી, પણ એય જાતે ઊભી કરેલી. પપ્પા ઘરની અંદરનું કામકાજ ભાગ્યે જ કરે – એમણે બહારની દુનિયા સાથે જ બાથ ભીડેલી. પણ એક વાર એમને શું સૂઝ્યું કે ચોકમાં ઊંચી દોરી પર સૂકવેલી ગંજી પાડવા સિત્તેરની ઉંમરે ફૂદકો માર્યો – ધરા સ્ટૂલ લાવે તે પહેલાં. આ ઘરકામ કર્યાનો પુરાવો આ ન્યાયાધીશના ક્યારેક દુઃખતા જમણા ઘૂંટણમાં હંમેશાં રહ્યો. જોકે પછીથી એમણે ખેતરને શેઢે ધીમેથી ચાલવા માંડેલું એટલું જ. એમને બન્ને આંખે મોતિયો આવી ગયેલો. જમણી આંખમાં મોતિયાનું ઓપરેશન થયેલું પણ ખરું. પણ જમણીથી ડાબી આંખ સુધીનું અંતર ત્રણ વરસથી કપાયું નથી.

પપ્પા આ ઉનાળામાં ભાતમાં દવા છંટાવવા ગામ જતા. ગરમી પણ ખરી. બસના આમેય ઠેકાણાં નહીં. સાંજે ઘરે આવીને પથારીમાં પડ્યા રહે. થાકેલા હશે, ગરમી લાગી હશે. પૂછીએ તો એ જ જવાબ. ખોરાક ઓછો થઈ ગયેલો, પણ એ તો આમેય ગરમીમાં પાણી વધારે પીવાય ને... છેવટે રોહન એમને ફિઝિશ્યનને ત્યાં ખેંચી ગયો. પ્રેશર નોર્મલ. ઈ.સી.જી. પણ ઓ.કે. બન્ને પોરસાયા. ડોક્ટરે છાતીનો એક્સ-રે કાઢવાનું કહ્યું. પપ્પાએ ક્લિનિક બહાર બીડી સળગાવી – ‘એક્સ-રે અમણાં નીં... લેટર ઓન... આ ડાક્ટરડા લાંબું ખેંચ્યા કરે, ગામનું ભાત નીકળી જાય પછી.’ ઉનાળુ ભાત કાઢવા ગામ ગયેલાં પપ્પા-મમ્મી ઉતાવળે કામ આટોપીને પાછાં આવી ગયાં. ‘ડોક્ટરને તાં જવું પડે...’ પપ્પા જાતે બોલેલા !

ચેસ્ટનો એક્સ-રે... ધડામ્ – ડ્રોઈંગરૂમનું બારણું હચમચ્યું, બહારથી કૈંક વજનદાર જોરથી અથડાયું – ધડામ્. ત્રણ-ચાર કૂતરાંની કાન ફોડી નાંખતી ભસાભસ. રોહને સફાળા દોડીને બારીમાંથી જોયું. ‘હટ્ટ...હટ્ટ...’ એણે હાકોટો માર્યો. એનો જમણો હાથ આવેશમાં બારીની ઝિલ સાથે અથડાયો. હટ્ટાકટ્ટા ત્રણ કૂતરાં – કદાચ બીજી સોસાયટીનાં – અહીંના કાળિયા કૂતરા સામે લોહી તરસી આંખે ભસતાં-હાંફતાં પેંતરો રચીને ત્રાટકતાં હતાં. ત્યાં જ કાળિયો સોસાયટીના અંદરના ભાગ તરફ છલાંગ લગાવીને ભાગ્યો – ઓટલા પર એના પગ લપસ્યા – ડાઉંઉં... એ ઊભો થઈને તીરઝડપે ભાગ્યો, હુમલાખોર કૂતરાના દાંતમાંથી પાછલો પગ છોડાવીને... રોહને ઝિલ સાથે અથડાયેલો હાથ પંપાળ્યો. એ ઉતાવળે પપ્પા પાસે ગયો, એ કદાચ ચોંકી ગયા હોય. પણ એમની સ્થિર, પીડાગ્રસ્ત આંખોમાં કશુંય નવું ભરાવાની જગ્યા નહોતી.

‘સોફ્ટ ઓપેસિટી લેફ્ટ અપર ઝોન. બલ્કી લેફ્ટ હિલમ. મલિગ્નન્સિ ?’ – છાતીનો એક્સ-રે રિપોર્ટ રોહનની આંખના ડોળા પર છીણીથી ટંકાયેલો. ફેફસાંનું કેન્સર ? સી. ટી. સ્કેનથી કન્ફર્મ થયું – ટૂંબતા માણસના પરપોટા સપાટીએ ચોખ્ખા દેખાયા. ‘જઈ આવો બોમ્બે. સંતોષ માટે... આ કેસમાં આમ તો... છ-સાત મહિના...’ સુરતના ઓન્કલોજિસ્ટે એક ખાસ્સી જાહેર બાબત શક્ય તેટલી અંગત રીતે કહી.

રોહન ઊઠીને ટોંઠલેટમાં ગયો. ઝીરો બલ્બની સ્વિચ પાડીને એણે કમોડની વચોવચ ધાર પાડવાની કોશિશ કરી. 'હિ ઇઝ અ સ્ટ્રોંગ ઓલ્ડ મેન. લન્ઝ ઓપરેટ કરી નાંખીએ. આટલા ટેસ્ટ્સ કરાવી લો...' મુંબઈની બ્રીચ કેન્ડિ હોસ્પિટલના ડોક્ટરે સૂચવ્યું. પપ્પા કેંક હરખાયા. બોન સ્કેનિંગ મશીન પપ્પાની છાતી-માથાં લગી ધસી આવે - પેલી નેળમાં ધસી આવેલા કાંટાળા થોરની જેમ - ને કડ્ડડ... અવાજ સંભળાય. રોહન કાચની પેટી જેવા રૂમમાં એક ખૂણે સ્ટૂલ પર એપ્રન પહેરીને બેઠેલો... રોહને ઘડીક ફલશ ચાલુ કરીને બંધ કર્યું. સામે ભીંત પર ઝીરો બલ્બની બાજુમાં એક ગરોળી ચોટેલી. એના આછા પીળા ડોળા એટલા તો ગંભીર કે જાણે ચારે દિશાઓ એની નાંખેલી જાળ હોય. પપ્પાના બોન સ્કેન રિપોર્ટમાં હાડપિંજરમાં ઠેર ઠેર કાળા ડાઘા દેખાય - સ્કલમાં, વર્ટેબ્રામાં, પેલ્વિક બોન્સમાં, પગમાં... ધૂળેટીના દિવસે પપ્પા ફક્ત કપાળમાં જ ગુલાલનું તિલક કરવા દેતા. 'ઓહ ! ઇટ્સ સ્ટેજ ફોર... ગો ફોર કેમથેરપિ...' બ્રીચ કેન્ડિના ઓન્કલોજિસ્ટ નિરાશ સૂરે બોલ્યા. ગરોળી ભીંતના ખૂણામાં રેંગતા જીવડા તરફ લપકી. ગરોળીના મોઢા પર હલચલ, ગળામાં થરકાટ... મોઢા બહાર એક નાની ફફડતી પાંખ અંદર હોમાઈ ગઈ. ભીંત પર વધુ એક જગ્યા ખાલી પડી.

મમ્મી પૂજા પડતી મૂકીને પપ્પા પાસે પહોંચી ગઈ હતી. એમનો કણસાટ અચાનક શરૂ થઈ ગયો હતો - ફરતા ડોળામાં પીડાની લાલ ટશર, વંકાતું મોં, હાંફતી છાતી, વમળાતું શરીર... રોહન એમનો ખભો પસવારવા માંડ્યો. મમ્મીનો કંતાયેલો હાથ પપ્પાના કપાળ પર ટકી રહેવા મથ્યો... આમ તો પપ્પાની જિંદગીમાં આ પહેલી જ માંદગી. એમને પહેલાં ક્યારેક તાવતરિયો આવતો તો એ પથારીમાં પડ્યા-પડ્યા કેંક રમૂજમાં લવ્યા કરે - 'હે રામ ! તું મને કર ઠામ...' સાંભળીને મમ્મી આંહું મલકાય. છ મહિના પહેલાં કેન્સરની ખબર પડી ને બધાં પપ્પાને વળગીને રહેલાં. તે પછીથી એમને દુઃખાવાનું પૂછીએ તો ના જ પાડે. પછીથી માંદગી વધતાં સહેજ ડોકું ધુણાવીને ના પાડે. સતત મૌન. છોક લગીની છલાંગ. ફક્ત એક જ વાર પપ્પાનું આ મૌન તૂટેલું - ને તેય રોહનની જ જાણમાં - પણ ત્યારે વધી ગયેલા રોગથી એ બોલી શકતા નહોતાં. મળસકે રોહન પપ્પાના કોંટની બાજુમાં બેઠેલો. એમની આંખ ઉઘાડી હતી. રોહને વહાલથી એમનો હાથ પંપાળ્યો, ને ઝૂકીને એમના કપાળ પર પોતાનો ગાલ અટકાવ્યો. અચાનક પપ્પાનો ચહેરો ફસડાયો - પહેલા વરસાદમાં ટીંબેથી ધસી પડતી માટીની જેમ. એમની આંખ, ગાલ, હોઠ વંકાયાં, ડહોળાયાં રોકભાવે... આજીજી, લાચારી આખે ચહેરે ફરી વળી... ઘડીક પછી એ બધું જ ધીંગા મૌનમાં ઠરી ગયું... રોહને મમ્મીના કંતાયેલા હાથ પર હાથ મૂક્યો. પપ્પાનો કણસાટ શાંત થવા લાગ્યો હતો. એમના 'ક્લિન-શેવન' ચહેરા પર આંખ ફરતેનાં ખળભળતાં કાળાં કૂંડાળાં ધીમે ધીમે ઠરવા લાગ્યાં હતાં.

ગઈ કાલે જ નાકેથી હેરકટિંગ સલૂનમાંથી વાળંદે આવીને પપ્પાની દાઢી પથારીમાં જ કરેલી. પપ્પા રોજ અચૂક દાઢી કરતા. બ્લેડનું નવું પેકેટ આવે એટલે પપ્પા પોતે જ રોજ એક નવી બ્લેડથી દાઢી કરે ને એમ બધી નવી બ્લેડને એકેક વાર વાપરી નાંખે. એ નવી બ્લેડને એક વાર વાપરીને પાછી એના પેપર કવરમાં મૂકતી વખતે સહેજ ફાડીને એક કાપો કરે - એ બ્લેડથી એમણે એક વાર દાઢી કર્યાની નિશાની. પપ્પા રોહનને ગંભીરતાથી - બ્લેડના ઘર નવા પેકેટે એ જ ગંભીરતાથી - કહેતા જાય : 'નવી બ્લેડથી દાઢી કરતાં છોલાઈ જાય. તારે આ વાપરેલી બ્લેડ જ વાપરવાની...' પપ્પાને પોતાને પણ ક્યારેક છોલાઈ જતું, વરસોનો દાઢી

કર્યાનો અનુભવ છતાં. રોહન વિરોધ કરે - 'પણ પપ્પા, તમને વાગે એનું - ?' તો એ ડોકું ઝાટકીને એ વાહિયાત સવાલને ખંખેરી નાંખતા. ડિસ્પોઝેબલ રેઝર આવ્યું તોય પપ્પા ને રોહને આદતવશ છૂટી બ્લેડ વાપરવાની જ ચાલુ રાખેલી... રોહને પપ્પાના પેટના ખાડા પર પહેરણને સરખું કર્યું. એ પોતે નાનો હતો ત્યારે એટલું તો રમેલો, આળોટેલો એ પેટ પર... એ ત્યારે ઘરથી કોર્ટ સુધી જ આવતા-જતા સિવિલ જજનું પેટ હતું, ઠીક ઠીક મોટું, પોચું, મોભાદાર...

બોન સ્કેન રિપોર્ટની પપ્પાને ખબર પડી - પાડી. એ બ્રીચ કેન્ડિ હોસ્પિટલના પાછળના ભાગે સાંજે દરિયાને તાકતા ઊભેલા - 'એકી વખતે ફટાકો ફૂટી જવો જોઈએ...' બોલીને એ ભીનું-ઘેરું-ખારું મલકેલા. શક્ય હોત તો એમણે એ પછી તરત બીડી સળગાવી હોત.

મુંબઈથી ઘરે આવીને પપ્પાએ સ્વમૂત્ર લેવાનું શરૂ કર્યું - બધાંને એટલું જ આશ્ચર્ય થયું જેટલું એમને કેન્સર થયાનું જાણીને દુઃખ થયેલું. રોહને બધા જ વ્યૂહ અપનાવ્યા - જવારાનો રસ, શ્યામ તુલસીનો રસ... હર્બલ... કેમથેરપિની સાઈકલ... એ પૂરી થઈ એટલે ન્યૂ બોંબેમાં તિબેટન મેડિસિન, એલોપથિની ટેબ્લેટ... ઓછા થતા જતા કોળિયાની સાથે-સામે પપ્પા ઝૂંમ્યા... છેવટે એલોપથિની ટેબ્લેટ પણ પૂરી થઈ - ભાડેનું ઘર છોડતાં છેલ્લે વસાતાં બારણાંની જેમ. નાનપણમાં એ કબડ્ડી... કબડ્ડી... એકીશ્વાસે બોલતાં સામે જાય ને પાછા વળતાં સામેની ટીમના ખેલાડીને વચલા પાટા સુધી ખેંચી લાવવા અચૂક જોર અજમાવે... ક્રિચનમાં કૂકરની સીટી વાગી. હવે પરવારી જવું જોઈએ... ઓફિસે જવાનું. સાંજે ડોક્ટરને મળવું પડશે... પપ્પાનો કણસાટ વધતો જાય છે... રોહનના હોઠ ભીડાયા.

રોહને વોશબેસિનના ઉપરના કેબિનેટમાંથી ઝટપટ શેવિંગ-બ્રશ કાઢીને ઉપર શેવિંગ-કીમ લગાવ્યું. પાછી કૂકરની સીટી વાગી. એના ગાલ પર કીમના લસરકા શેવિંગ-બ્રશથી ફિણાવા માંડ્યા... હવે દુઃખાવો થાય છે ત્યારે અલ્ટ્રાસેટને પણ ગાંઠતો નથી... સારું છે કે હજી ઉધરસ ચાલુ નથી થઈ... આ બધી દવાનો કેંક ફાયદો તો ખરો... રોહને બ્લેડનું પેકેટ ખોલ્યું. આમ તો આ રોગ ક્યોરેબલ છે, પણ વધી ગયા પછી... બ્લેડ કાઢતાં જ એના પેપરકવર પર એક કાપો દેખાયો - પપ્પાએ બ્લેડને એક વાર વાપર્યાની નિશાની. રોહનથી મલકાઈ જવાયું. એણે બ્લેડને રેઝરમાં ગોઠવી. ફરીથી કૂકરની સીટી વાગી. લાગલી જ ધરા દોડી આવી ને એણે ગેસ બંધ કર્યો. કાપાવાળા ખાલી કવરને બાજુમાં મૂકતાં રોહનનો હાથ સહેજ થંભી ગયો. આ બ્લેડથી ક્યાંક છોલાઈ જાય તો... પપ્પાએ વાપરેલી બ્લેડ... કદાચ એક-બે મહિના પહેલાં... લન્ઝ કેન્સરને લોહી સાથે સીધો સંબંધ તો નથી, પણ... છેલ્લા સ્ટેજમાં છે... રોહન બ્લેડને તાકી રહ્યો. એણે ફરીથી પેપરકવરના કાપાને જોયો. ધરા ડ્રોઈંગરૂમમાં કોઈ ફોનનો જવાબ આપતી હતી. રોહને બેસિનમાં માથું નમાવીને ચહેરા પરનું ફીણ ઘોઈ નાંખ્યું. એણે પાછળ ચોકમાં જઈને ડસ્ટબિનમાં બ્લેડનું એ પેકેટ નાંખી દીધું. આજે નવી બ્લેડ ખરીદી લાવીશ...

રોહન પપ્પાના પગ પાસે બેઠો. એમનો અશોકકુમાર જેવો દેખાતો ચહેરો ગળાઈ ગયો હતો. પપ્પાની આંખ ખૂલી - અંદર ને બહારને સરખી ગણતી નજર. રોહને માથું નીચે કરી દીધું ને પપ્પાના પગ દાબવા માંડ્યા - કદાચ આંખની ભીનાશ છુપાવવા. ડ્રોઈંગરૂમમાં માળો બાંધવા મથતી ચકલીની ચકચક ગુંજતી હતી...

કવિશ્રી સુન્દરમ્ શતાબ્દીવર્ષ નિમિત્તે

૨૫ પુસ્તકોનો એક સેટ કોલેજો તથા અન્ય શૈક્ષણિક સંસ્થાઓને ઉપયોગમાં આવે તે હેતુથી મેળવવા પોતાની સંસ્થાનો અધિકારપત્ર લઈ નીચેના સ્થળે અને સમયે આવવું. સાહિત્યકાર મિત્રો પણ આ સેટ મેળવી શકે છે.

સ્થળ : ગુ.સા.પ. કાર્યાલય

સમય : ૧લો, ૩જો શનિવાર; ૧૨થી ૫

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના સભ્યપદ અને 'પરબ'ના લવાજમ અંગે :

- ❖ 'પરબ' દર મહિનાની દસમી તારીખે પ્રકાશિત થાય છે.
- ❖ 'પરબ'ના ગ્રાહક તથા પરિષદના સભ્ય વર્ષમાં ગમે ત્યારે થઈ શકાય છે.
- ❖ 'પરબ'નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૫૦ છે.
- ❖ વિદ્યાર્થીઓ માટે 'પરબ'નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૭૫ છે, પ્રમાણપત્ર સાથે બીડવું.
- ❖ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના વાર્ષિક તેમજ આજીવન સભ્યપદના શુલ્કમાં 'પરબ'ના લવાજમનો સમાવેશ થઈ જાય છે.
- ❖ પરિષદના વાર્ષિક વ્યક્તિગત સભ્યપદનું શુલ્ક રૂ. ૨૦૦ તથા સંસ્થાગત સભ્યપદનું શુલ્ક રૂ. ૩૦૦ છે.
- ❖ પરિષદના આજીવન સભ્યપદનું શુલ્ક રૂ. ૨,૦૦૦ છે તથા સંસ્થા આજીવન સભ્ય ફી રૂ. ૩,૦૦૦ છે. (વિદેશવાસીઓ માટે ૭૫ પાઉન્ડ અથવા ૧૩૦ ડોલર.)
- ❖ 'પરબ' લવાજમ તથા પરિષદ સભ્યપદ શુલ્કની રકમ મનીઓર્ડર અથવા ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટથી 'ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ'ના નામે જ મોકલવી.

લેખકોને :

- ❖ 'પરબ'માં પ્રગટ થતાં લખાણોમાંના વિચાર-અભિપ્રાયની જવાબદારી જે તે લેખકની રહે છે.
- ❖ લેખકોએ પોતાનું લખાણ ફૂલસકેપ અથવા A4 સાઈઝના કાગળની એક બાજુએ, સુવાચ્ય અક્ષરે લખી મોકલવું. પોસ્ટકાર્ડ, ઈનલેન્ડ કે ચબરખીઓમાં કૃતિ મોકલવી નહીં. પ્રત્યેક કૃતિ નીચે પૂરું સરનામું લખવા તથા એક નકલ પોતાની પાસે રાખીને જ કૃતિઓ મોકલવા વિનંતી.
- ❖ સ્વીકૃત કૃતિની જાણ કરાશે. ટપાલ-ટિકિટો ચોંટાડેલું કવર મોકલ્યું હશે તો જ અસ્વીકૃત કૃતિ પરત કરવામાં આવશે, અન્યથા કૃતિ રદ ગણવી. પોસ્ટકાર્ડ મોકલ્યું હશે તો અસ્વીકૃતિની જાણ કરાશે.
- ❖ પત્રવ્યવહારનું સરનામું : તંત્રી, 'પરબ' ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ (પ્રકાશન વિભાગ), ગોવર્ધનભવન, આશ્રમમાર્ગ, 'ટાઈમ્સ' પાછળ, નદીકિનારે, પો.બો. ૪૦૬૦, અમદાવાદ ૩૮૦૦૦૮

પરિષદના આજીવન સભ્યોને વિનંતી

આદરણીય મુરબ્બીઓ અને મિત્રો,

આપ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના આજીવન સભ્ય છો. સૌ પ્રથમ તો પરિષદ સાથે ભાવાત્મક રીતે સંકળવા માટે આનંદ અને આભારની લાગણી પ્રગટ કરી લઉં.

પરિષદના આજીવન સભ્ય તરીકે આપને 'પરબ' નિયમિત રીતે મળતું હશે. કાગળ અને મુદ્રણની મોંઘાઈ, પુસ્તકારખર્ચ, ટપાલખર્ચ વગેરે મળીને 'પરબ'નો વાર્ષિક ખર્ચ રૂપિયા સાડા ત્રણ લાખ જેટલો થવા જાય છે. આ રીતે 'પરબ'નો ઘણો મોટો આર્થિક બોજો પરિષદ પર રહે છે. આ ઉપરાંત પરિષદની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ અંગે મળેલા દાનની રકમના વ્યાજના દર ઓછા થઈ જવાને કારણે એ પ્રવૃત્તિઓને આર્થિક રીતે પહોંચી વળવા માટે પણ ઘણી જ મથામણ કરવાની થાય છે.

પરિષદની આજીવન સભ્ય ફીના ઈ.સ. ૧૯૭૮માં વ્યક્તિ માટે રૂ. એકસો પચાસ હતા જે વધતાં વધતાં ઈ.સ. ૨૦૦૩ માર્ચથી રૂ. ૧૫૦૦/- થયા હતા. હવે તા. ૧-૪-૨૦૦૬થી પરિષદની આજીવન લવાજમ ફી વ્યક્તિ માટે રૂ. ૨૦૦૦/- કરવામાં આવી છે. આપ વ્યક્તિ તરીકે રૂ. ૧૫૦/-, ૨૦૦/-, ૩૦૦/-, ૫૦૦/-, ૧૦૦૦/- કે ૧૫૦૦/-માં સભ્ય થયા હશો. આ પત્ર દ્વારા હું આપને વિનંતી કરું છું કે આપ આજની આજીવન સભ્ય-ફી અને આપ સભ્ય થયો હો તે વખતની આજીવન સભ્ય-ફીના તફાવતની રકમ ધ્યાનમાં રાખીને આપને યોગ્ય લાગે તેટલી રકમ સ્વૈચ્છિક રીતે દાનરૂપે પરિષદને મોકલશો તો એનાથી પરિષદની પ્રવૃત્તિઓને વધુ વેગ મળશે. પરિષદના આજીવન સભ્યોની સંખ્યા ત્રણ હજાર જેટલી છે. સૌનો સહકાર મળી રહેશે એવી મને પૂરી શ્રદ્ધા છે.

આપ સૌની કુશળતા ચાહું છું.

લિ. સ્નેહાધીન

રતિલાલ બોરીસાગર

(વહીવટી મંત્રી)

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ પ્રકાશિત તદ્દન નવાં પ્રકાશના

ગીતમંજરી

[ગીતમંજરી : સં. ચંપકભાઈ ર. મોદી : પ્ર.આ. ૨૦૦૭, પૃષ્ઠ ૧૨+૧૮૦, કિં. રૂ. ૧૦૦/-, ડિમાઈ, કાચું પૂઠું.]

જૂની ગુજરાતી રંગભૂમિ સાથે રસકવિ રઘુનાથ બ્રહ્મભટ્ટનું નામ સંકળાયેલું છે. રંગભૂમિનાં એમનાં ગીતોમાંથી ઉત્તમ ગીતો ચૂંટીને શ્રી ચંપકભાઈ મોદીએ તેને ભક્તિ, ચિંતન, પ્રણય, પ્રકૃતિ, હાસ્ય, પ્રકીર્ણ અને હિંદી - એમ સાત વિભાગોમાં વિભાજિત કરી સંપાદિત કર્યાં છે. આ 'ગીતમંજરી' જૂની રંગભૂમિને

આપણી સમક્ષ જીવંત કરે છે. આ સમય જૂની રંગભૂમિનો સુવર્ણ યુગ હતો. પ્રેક્ષકોને રસકવિનાં ગીતોનું અનેરું આકર્ષણ હતું. પ્રેક્ષકો એમનાં ગીતો કંઠસ્થ કરતા અને ઘેર ઘેર એમનાં ગીતો ગુંજતાં.

[ગુજરાતી કવિતાચયન : ૨૦૦૫ : સં. મણિલાલ હ. પટેલ, પ્ર.આ. ૨૦૦૭, પૃષ્ઠ : ૧૪+૮૦, કિં. રૂ. ૫૫/-, ડિમાઈ, કાચું પૂઠું.]

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ દ્વારા ૧૯૯૧થી શરૂ થયેલી ગુજરાતી કવિતાચયનની યાત્રાનો - કાન્ત-બળવંતરાય શતાબ્દી ગ્રંથમાળાનો - આ ૧૬મો મણકો છે. સંપાદક મણિલાલ હ. પટેલ કહે છે તેમ કવિતા પ્રજાની નાભિમાંથી આવતી કસક છે. ત્રેસઠ કવિઓની કાવ્ય/ગઝલ રચનાઓનો આ સંચયમાં સમાવેશ થયો છે. ગુજરાતી ભાષાના મહત્વના પુરોગામી કવિઓ તેમ જ વર્તમાન પેઢીના કવિઓની રચનાઓ પ્રતિનિધિત્વ પામી છે.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

નદીકિનારે, 'ટાઈમ્સ' પાછળ, આશ્રમમાર્ગ,
અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૮. ફોન : ૨૬૫૮૭૮૪૭

Web-site : www.gujaratisahityaparishad.org

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ પ્રકાશિત તદ્દન નવાં પ્રકાશના

સંસ્કૃતિ-સંદર્ભ

[સંસ્કૃતિ-સંદર્ભ : સં. રઘુવીર ચૌધરી : પ્ર.આ. ૨૦૦૭, પૃષ્ઠ : ૧૬+૫૬૦, કિં. રૂ. ૨૫૦/-, ડિમાઈ, પાકું પૂઠું.]

આ ગ્રંથમાં સાહિત્યને સમૃદ્ધ કરતા સંસ્કૃતિ-સંદર્ભો સમાવિષ્ટ થયા છે. ગુજરાતી સાહિત્યના ઇતિહાસમાં આલોખાયેલ સુધારકયુગ, પંડિતયુગ, ગાંધીયુગ આ બધાં નવજાગરણનાં ઉપકારક મોજાં છે. એમના દ્વારા સંસ્કૃતિનું શોધનવર્ધન થતું રહ્યું છે. અહીં મણિલાલ નભુભાઈ, આનંદશંકર, ગાંધીજી, બ. ક.

કાકોર, પંડિત સુખલાલજી, સ્વામી આનંદ, કાકાસાહેબ, કિશોરલાલ મશરૂવાળા, તાનાભાઈ ભટ્ટ જેવા સંસ્કૃતિકધારકો અને સાહિત્યવિદો છે, તો નગીનદાસ પારેખ, ક. મા. મુનશી, મેઘાણી, 'સુન્દરમ્', જયંતિ દલાલ, ઉમાશંકર, 'દર્શક', નિરંજન ભગત જેવા સાહિત્યકારો પણ છે. ઉપરાંત ગુજરાતના વર્તમાન ચિંતકોના લેખો પણ છે.

[ડુંગરદેવ : કાનજી પટેલ : પ્ર.આ. ૨૦૦૭, પૃષ્ઠ : ૧૦+૮૪, કિં. રૂ. ૫૦/-, ડિમાઈ, કાચું પૂઠું.]

કાનજી પટેલની કવિતા અરૂઢ છે. આપણા લોકજીવનને કાવ્યોમાં ધબકતું કરતા કવિ છે. એની સામે પ્રત્યક્ષ લોકજીવન અને અપ્રત્યક્ષ સ્મૃતિસાહચર્યો છે, ધરહદી ડુંગરાઓના આશરે જીવતા લોકો છે. આ સંગ્રહનાં ઘણાં કાવ્યોમાં લોકસંસ્કૃતિ, ડુંગરવાસી-ઓની વિટંબણાઓ, એમનાં ગીત, નાચ, ભૂખ, એમના ડુંગરદેવ, પ્રકૃતિ બધું જ સહજ લોકબોલીમાં ઊતરી આવે છે. આ એમનો બીજો કાવ્યસંગ્રહ છે.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

નદીકિનારે, 'ટાઈમ્સ' પાછળ, આશ્રમમાર્ગ,
અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૮. ફોન : ૨૬૫૮૭૮૪૭

Web-site : www.gujaratisahityaparishad.org

પ્રવાસે જવાનું શક્ય બનતું હોય છે અમુક કારણોસર – કૌટુંબિક, વ્યાવસાયિક, આર્થિક વગેરે, તથા ગૂઢ. કઈ રીતે જવું – જૂથમાં કે જાતે – તેનો આધાર પ્રવાસીની ઇચ્છા પર હોય છે; ઉપરાંત, ક્યારે જવું તેનો પણ. (અલબત્ત, અંતે તો બધી જ બાબતનો આધાર ભાગ્ય પર હશે.)

મેં કેટલો બધો સમય ભ્રમણ કરવામાં ગાળ્યો ! બધી તવારીખો ભેગી કરું તો વર્ષોનાં વર્ષો થયાં ગણાશે. દરેક મુસાફરીનું આયોજન મેં (લગભગ) હંમેશાં ત્યાં ત્યાંની “સારી” ઋતુ પ્રમાણે કર્યું છે. અગ્નિ એશિયામાં ઉનાળામાં ના જઈએ, યુરોપના દેશોમાં શિયાળામાં ના જઈએ, કરિબિયનના ટાપુઓ પર ઝંઝાવાતના મહિનાઓમાં ના જઈએ – એવું તો સ્વ-ઇચ્છાથી નીકળી પડનાર દરેક મુસાફરે વિચારવું પડે. હા, ક્યારેક અચાનક તે તે જગ્યાએ એકાદ દિવસ માટે, બે-ચાર દિવસ માટે ઋતુ બદલાઈ જાય એમ બની શકે, ને ત્યારે કુદરતની ઇચ્છા ઉપરવટ થયેલી કહેવાય.

વર્ષમાં બે ઋતુઓ એવી છે કે જે ત્યાંનાં નાગરિકો માટે તેમજ આગંતુકો માટે સહેલી, સુંદર અને ઇચ્છનીય હોય છે. તે છે વસંત અને પાનખર. ઉભય ઋતુ દરમ્યાન ચોતરફ રંગ જોવા મળે. એકમાં ઊગી જતાં ફૂલોનાં રંગ-સુગંધ, તો બીજામાં ખરતાં પહેલાંનાં પાંદડાંના રંગ-રાગ. બંને વચ્ચે ફરક પણ આ જ – એકમાં નવ્યના આગમનનો અણસાર, તો બીજામાં વિદાયનો.

વસંત એવી ઋતુ છે કે જેને શબ્દોમાં ગૂંથી શકાય. રવીન્દ્રનાથે વસંત અને વર્ષા ઉપર એટલાં ગીત લખ્યાં છે કે એનું જ એક પુસ્તક થાય. તો પાનખરનું રૂપ ચિત્રકારોને મુગ્ધ કરતું રહ્યું છે. ખાસ કરીને પશ્ચિમ અને ઉત્તરના દેશોમાં, કે જ્યાં સારી એવી ઠંડી થતી હોય. કેલેન્ડર પ્રમાણે પાનખરનો સમય-ગાળો નક્કી હોય છે, પણ એનું સાચું પ્રગટ થવું આગલા કેટલાક મહિનાઓના હવામાન પર આધાર રાખતું હોય છે. આથી એ વહેલી-મોડી થઈ શકે, અને પાંદડાંના બદલાયેલા રંગ જોવા મળશે કે નહીં તે નિશ્ચિત ના કહેવાય. વસંત ઘણી વધારે નિયત રહેતી લાગે છે. ઠંડી ના ગઈ હોય તો પણ ફૂલો તો ખીલવા માંડે જ.

હું દરિયા-પાર રહું તેથી ભારતની મુલાકાતે આવવાનું શિયાળામાં જ થતું રહે. દેશમાં જ્યાં જાઉં ત્યાં ફૂલો ભાગ્યે જ દેખાય. ચંપા, બોરસલી, હારશિંગા, ગુલમોર, શિરીષ વગેરે કોઈ જોવા ના મળે; ને હું જીવ બાળું કે “અરે, પર્યાવરણ એટલું દૂષિત થઈ ગયું છે કે અમદાવાદમાં હવે ફૂલો પણ થતાં નથી.” એક વર્ષે ઊતરતા શિયાળે આવવાનું બન્યું. ફેબ્રુઆરીથી એપ્રિલના અંત નજીક રહી. ત્યારે ઘણાંયે ફૂલો જોયાં. અરે, એ તો કમ મુજબ ઊગતાં જ હતાં. એમના સમયે હું દેશ આવતી નહોતી.

ખૂબ ખુશી થઈ મનમાં. લાગ્યું કે દેશ આવવા માટે આ સારામાં સારો સમય-ગાળો હતો. ફૂલો દેખાયાં – એટલું જ નહીં, મને તો હવામાં પણ સુગંધ વતર્યાં. હવામાં તાજગી પણ

સાચેસાચ લાગી. ઘણાં વર્ષોની ગેરહાજરી પછી જાણે નવેસરથી મને ભારતમાંની વસંત વિશે જાણકારી મળી હતી. ગરમી થવા માંડેલી ખરી, પણ થોડી. સહન તો થાય, પણ મને ગમે પણ ખરી. કેટલાંયે ઓળખીતાં રાતે રાતે વાતાનુકૂલ મશિનો ચલાવવા મંડી ગયાં હતાં. મારી બારીમાં થઈને તો પવન આવે, ને સાથે રાતરાણીની મહેક લેતો આવે. મને તો માથે પંખો પણ ના જોઈએ, અને આનંદની નીંદર આવી જાય. ઓળખીતાં તો માની પણ ના શકે. સાંભળીને પૂછે, “તું ગાંડી છું ?”

વાહ, ઋતુનો સ્પર્શ પામી શકનાર ગાંડું હશે ? કે ભાગ્યશાળી કહેવાય ? હું તો બપોરે પણ રસ્તા પર ચાલતી હોઉં – અમદાવાદમાં, ને પવન વહી આવે તો હું ઊભી રહી જાઉં, હસું, હસતાં હસતાં એને અનુભવું. વાત કરી હોય એવું લાગે. એ વર્ષે હું જાણે સતત ભાગ્યશાળી રહી, કારણ કે એ વર્ષે – બલ્કે એ વર્ષના સાતેક મહિનાની અંદર – પૃથ્વી પરના જુદા જુદા ચાર ખંડ પર ચાર વસંત જોઈ, અનુભવી, ને માણી.

પ્રવાસનો યોગ જ કંઈક એ પ્રમાણે થયો. વસંતપંચમીના તહેવારનું મહિમ્ન જ નહીં, પણ વાસંતી વાયરો તેમજ વાસંતી ફૂલ-ફાગ ભારતમાં સાનંદ અને સાશ્વત અનુભવી હું યુરોપમાં ફ્રાન્સ અને સ્વિટ્ઝરલેન્ડ રોકાઈ. મે મહિનાની શરૂઆત થતી હતી. યુરોપની વસંત આગમન કરી ચૂકી હતી. પેરિસ, જિનીવા અને બહારના વિસ્તારોમાં હું જ્યાં ગઈ ત્યાં બસ, ફૂલો જ ફૂલો. કોઈ ઓળખાય, બહુધા નવલાં, ને નામ તો કોઈનાં ખબર નહીં. દષ્ટિની પરિચિતતામાં આ કશું વચ્ચે ના આવે. આપણે તો રમ્યાણિ વીક્ષ્ય હરખાયા કરવાનું.

પેરિસ તો ભાઈ, બહુ મોટું શહેર, ને ત્યાં ફૂલો પણ સત્તાવાર રીતે નક્કી થયા પ્રમાણે ઊગે. પણ પરંમાં ઠેર ઠેર અને ઘેર ઘેર કાંઈ ફૂલો જોવા મળ્યાં. મારી નાનપણની મિત્ર રૂપાંદેએ એના બગીચામાં બહુ શોખથી રંગ અને જાત પ્રમાણે જુદાં જુદાં ફૂલો ઉગાડેલાં. મને ફેરવીને બધાં બતાવ્યાં પણ શોખથી. એ દશ્ય યાદ રહ્યું છે, યુરોપી નામો યાદ નથી રહ્યાં. આખા વિસ્તારમાં બીજાં ઘરોની દીવાલો પરથી બહાર ઝૂકી પડતાં ફૂલો તો બહાર નીકળવાને જ સુંદર બનાવી દેતાં. ખાસ તો, એમના રંગોથી. મેં જાંબલી અને ભૂરા રંગનાં ફૂલ જોયેલાં જરૂર, પણ એકાદ જાતનાં. અહીં તો – ફૂલો માટે અસામાન્ય, અને લગભગ અસંભવ કહીએ તેવા – આ બે રંગો ધારણ કરેલાં કેટલીયે જાતનાં ફૂલો દેખાયાં. એક એક નવી જાત નજરે પડે, ને હું બોલી ઊઠું, “આહા, હજી એક વધારે ?”

જિનીવા ગઈ તો ત્યાં પણ સર્વત્ર બસ, ફૂલો. ત્યાં તો, શહેરના કેન્દ્રમાં, મોટી એક ઘડિયાળ મૂકેલી છે, જેને રંગરંગીન ફૂલોથી શણગારી દેવાતી હોય છે. એ ફરીથી જોવા તો ખાસ ગઈ. સહજ આનંદ આપવાનો કેવો ગુણ હોય છે ફૂલોમાં.

પણ આ વર્ષે, આ ઋતુમાં મને એક વિશિષ્ટ સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું. તે હતું પેરિસની બહાર આવેલા જિવર્નિ (Giverny) કહેવાતા સ્થાને જવાનો મોકો. ફ્રાન્સ તો આ પહેલાં છએક વાર ગયેલી, પણ ક્યાં તો જવાયું નહોતું, ક્યાં તો એ બંધ થયેલું હતું. ક્લોડ મોને (Claude Monet) નામના વિખ્યાત ફ્રેન્ચ ચિત્રકારે (૧૮૪૦-૧૯૨૬) જિવર્નિમાં વર્ષો ગાળેલાં. એમનું ઘર, તથા જેનાં અસંખ્ય ચિત્રો એમણે કર્યાં છે તે વિશાળ ગાર્ડન કળાપ્રેમીઓમાં વિખ્યાત બનેલાં છે. એમને જોવા આવનારાંની ત્યાં ભીડ થતી રહે છે. પણ છએક મહિના જ આ સ્થાન ખુલ્લું રહે છે. ઠંડી શરૂ થતાં, જોનારાં માટે એ બંધ થઈ જાય છે. ગાર્ડનમાંનાં ફૂલોનાં વૈભવ તથા

વૈવિધ્ય, જોવા જવાનો જ તો મહિમા છે - શિયાળામાં જે શક્ય નથી હોતાં.

પેરિસથી સિતેરેક કિ.મી. દૂરના જિવર્નિ ગામની શાંતિ અને સુંદરતાની મધ્યે મોને પત્ની અને બાળકો સાથે સુખેથી રહેલા; અને આસપાસના દૃશ્યપટનાં ચિત્રો કરતાં રહેલા. એમણે કમળ અને પોયણીનાં ઘણાં ચિત્રો કરેલાં. ન્યૂયોર્કનાં મ્યુઝિયમોમાં એ વર્ષોથી હું જોતી આવી છું. એમાંનું એક તો લગભગ આઠ મીટર લાંબું છે. એના આછા ગુલાબી-જાંબલી રંગ, ફૂલો ને પાણીનું વિરચન, એનું શાંતિપૂર્ણ વાતાવરણ વગેરે હંમેશાં મુગ્ધ કરતાં રહે છે. આ ચિત્રો જેના પરથી મોને-એ કર્યાં તે સ્થાન એમના ગાર્ડનની અંદર જ છે, ને લગભગ બધાંની જેમ મારે પણ ખાસ એ જ જોવું હતું. વર્ષોથી જોયા કરેલાં ચિત્રો જિવર્નિમાંના પુકુરના એ પરિસરમાં જીવંત થઈ આવ્યાં લાગ્યાં.

વિસ્તૃત ગાર્ડનમાં અન્યત્ર એપ્રિલથી ઓક્ટોબર દરમિયાન દરેક મહિને જુદાં જુદાં, ઋતુને અનુરૂપ, ફૂલો જોવા મળે છે. ગાર્ડનના અમુક હિસ્સામાં અનેક જાતનાં ફૂલ-છોડ ઉગાડવાનું કામ સતત ચાલતું જ હોય છે. મહિના તથા ઋતુ પ્રમાણે, ખીલવા આવેલાં ફૂલ-છોડ કળાત્મક રીતે, હૃદય રંગમેળ કરીને જાહેર વિભાગોમાં વાવવામાં આવે છે. એપ્રિલના અંતે મને આઈરિસ, રૂહોડોડેન્ડ્રોન, જરેનિયમ, પિયોનિ, વિસ્ટેરિયા, અઝેલિયા, ડેલ્ફિનિયમ, ડેફોડિલ, ડેઈઝી વગેરે ખૂબ સુંદર, ખૂબ ગમતાં ફૂલો જોવા મળ્યાં. શું પ્રચુરતા, શું પ્રફુલ્લતા ! એ દિવસે સાચેસાચ એક કળા-યાત્રા થઈ હતી.

પછીને અઠવાડિયે ન્યૂયોર્ક પાછી ફરી ત્યારે ત્યાં વસંત ચાલતી હતી. વસવાટથી પરિચિત બનેલો પ્રદેશ, ને પરિચિત બનેલાં ત્યાંનાં ફૂલ. અહીં ચેરિ બ્લોસમ્સ અને મેગ્નોલિયા સૌથી પહેલાં આવે. એક ઝીણાં ને ઋજુ, બીજાં ખૂબ મોટાં ને મૃદુ. બંને થોડું જ ટકે ડાળીઓ પર, ને પછી એમની ખરી પડેલી પાંદડીઓની જાજમ જમીન પર પથરાય. ડેફોડિલ ઘણું વધારે ટકે. એમની આટલી બધી જાતો હશે, તે તો એમને જોવા પામીએ ત્યારે જ ખ્યાલ આવે. ઘેરા લાલ ને પીળા રંગનાં ટ્યુલિપ તો ન્યૂયોર્કના બ્રોડવે તથા પાર્ક એવન્યૂ માર્ગોની વચ્ચે માઈલો સુધી ગોઠવવામાં આવે. વિવિધરંગી ઇમ્પેશન્સ આમ સાદાં, પણ લગભગ આખો ઉનાળો ટકી રહે, એટલે બહુ વહાલાં લાગે.

સૌથી છેલ્લાં ખીલી આવે ડોંગવૂડ્સ નામના ઝાડ પરનાં ફૂલો. એ પણ એ જ નામે ઓળખાય. એ સફેદ અને ગુલાબી - એમ બે રંગનાં હોય. ડાળીઓ પર એવી રીતે ખીલી જાય કે ના ડાળીઓ દેખાય, ના પાંદડાં. ચાર જ પાંદડીનાં ફૂલ. દરેક પાંદડી એવી અણિયાળી, કે આકાર બરાબર ચોરસ બને. જેમ ભૂરા રંગનાં ફૂલ નવાઈ પમાડે તેમ આ ચોરસ આકાર પમાડે. જ્યાં દોઢસો-બસો ઝાડ હોય ને હજારો ફૂલો ખીલી આવતાં હોય, ત્યાં ખાસ ડોંગવૂડ્સ પુષ્પોત્સવનું આયોજન થાય. દૂર દૂરથી અસંખ્ય લોકો આવે - બસ, આ અનુપમ સુંદરતા માણવા.

આ જ વર્ષે, ચારેક મહિના પછી હું વળી એક જુદા ખંડમાં જવા નીકળી. એશિયા, યુરોપ, ઉત્તર અમેરિકા અને હવે આફ્રિકા ખંડ. એમાંયે, હું છેક દક્ષિણ આફ્રિકા જવાની હતી. દક્ષિણ ગોળાર્ધનો પણ છેલ્લો, દક્ષિણતમ દેશ. ઉત્તર અમેરિકામાં પાનખરનો વારો આવ્યો હતો ત્યારે મને હજી એક વાર વસંત માણવા મળવાની હતી. એક જ વર્ષમાં ચાર વસંત. અપૂર્વ વર્ષ હતું એ.

દક્ષિણ આફ્રિકાનો ભૂમિપટ અસામાન્ય છે. મને એ સંપૂર્ણતયા હૃદયગ્રાહી લાગેલો. ત્યાં જાણે બધું જ ખૂબ છે - પહાડો, મેદાનો, દરિયા-કાંઠો, રણ-પ્રદેશ. એના પહાડો ભૂખરા-જાંબલી પાષાણી છે; રણ-પ્રદેશ સપાટ ને સૂકો છે; દરિયા-કાંઠો ભેખડ-બદ્ધ પણ હોય ને સરળ, રેતાળ પણ હોય; અને મેદાનો એટલે લીલી લીલી ખાલી જગ્યા. આ ભૂમિપટમાં બધે જ ફૂલો ના દેખાય, છતાં દરેક ઘરના કમ્પાઉન્ડમાં તો ફૂલ-છોડ ઉગાડેલા હોય જ, એવું મેં જોયું. હું મિનિ-બસ વાટે તેરેક હજાર કિ.મી. દક્ષિણ આફ્રિકામાં ફરી. રસ્તા પરથી ગામોનાં નાનાં, સાદાં ઘર સરસ લાગે. ને એવાં જ સાદાં - બારમાસી, ધંતૂરો, ક્યારેક જંગલી ગુલાબ વગેરે - ફૂલોના રંગ એમને મળેલા જોઈ મનમાં આનંદ થાય.

હાઈ-વે પર જતાં ક્યારેક ઘેરા લીલા રંગના તાજાં ઊગેલા ઘાસની જાડી જાજમ થયેલી દેખાય, તો ક્યારેક આપોઆપ ખીલી ગયેલાં અજાણ્યાં જંગલી ફૂલો સોનેરી તડકામાં હરખાતાં દેખાય. આવી જ રીતે ઊગી જતાં 'કોસ્મોસ' ફૂલોને હું નામથી, તેમજ રંગ-રૂપથી ઓળખવા માંડી ગઈ હતી. એમનો તો એકસાથે મોટો પથારો હોય. નાજુક પાંદડીઓથી આકાર સુંદર ગોળ હોય, અને રંગ હલકા ગુલાબી, જાંબલી, ને ક્યારેક ઘેરા ગુલાબી કે સફેદ હોય. ઉત્તર ગોળાર્ધમાં જેમ 'ડેઈઝી' ફૂલ ઊગે, તેમ અહીં આ 'કોસ્મોસ' ઊગતાં હતાં.

એ કહેવાય તો સાદાં ને સાધારણ. તોડ્યા પછી લાંબું ટકે પણ નહીં તેવાં ઋજુ. પૂજામાં કે શોભામાં ક્યાંય કશા કામનાં નહીં. પણ 'કોસ્મોસ' જેવું વિશિષ્ટ નામ હતું એમનું. મેં વાંચેલું કે પંદરમી-સોળમી સદીમાં સ્પેનિશ ભૂમિ-શોધકોની સાથે આ ફૂલો અહીં આવેલાં. એમનું અહીં હોવું આવું ઐતિહાસિક હતું, તે જાણ્યા પછી હું એમને જુદી રીતે, અર્થપૂર્ણ સંદર્ભો સાથે જોવા માંડી ગઈ હતી.

નાનાં ચંપા ફૂલોનાં ઝાડ થોડાં જોયેલાં, ને બાગોમાં કેના, લિલિ, દાઉદી વગેરે પણ હતાં. ડર્બનની બહારના મહામાર્ગ પર માઈલો સુધી સળંગ શેરડી ઊગે છે. વસંત ઋતુમાં એમનો ફાલ ઘણો ઓછો હતો. એમની પ્રફુલ્લિત ઘનતા ડર્બનની પહેલી સફરમાં જોયેલી. બોગનવેલના ઘેરા રંગ તો હંમેશાં ઉત્સાહિત થયેલા લાગે પણ ખરા, અને જોનારને આનંદિત કરે પણ ખરા.

દક્ષિણ આફ્રિકાની સર્વશ્રેષ્ઠ વાસંતી સુંદરતા રહેલી છે જાકારાન્ડા ફૂલોમાં. મોટાં, ઊંચાં વૃક્ષોને આછા જાંબલી રંગનાં ફૂલો જાણે ઊભરાવી રહે છે. પાછળ ભૂંટું આકાશ હોય ત્યારે તો એમનો શું નિખાર. ડળક ડળક ઝરીને જમીન પર પડ્યાં હોય ત્યારે એ જાજમ પણ અદ્ભુત સુંદર લાગે. મને કોઈએ કહ્યું કે જાકારાન્ડા ઇન્ડિયાથી અહીં આવેલાં. અરે વાહ, ખરેખર ? ગુલમોર પણ ઇન્ડિયાથી જ અહીં આવેલાં. અહીં એ "ફ્લેમ્બોયન્ટ" કહેવાય છે. પૂર્ણવિકસિત ગુલમોરથી ખીચોખીચ ઝાડ પણ ખૂબ જોયાં. એનું સંધાન મારા મનમાં હરહંમેશ દેશ સાથે રહેતું જ હોય છે. તેથી એમને જોઈને વિવિધ રીતનો હરખ થાય. પણ જ્યારે સાંભળ્યું કે જાંબલી જાકારાન્ડા અને કેસરી ગુલમોર એક જ વૃક્ષ-પ્રકારનાં, એટલે કે એક જ કુટુંબનાં છે, ત્યારે વિસ્મયથી મૂક થઈ જવાયું.

કુદરતની લીલા ન્યારી છે. એના સાક્ષી થવા મળે તેમાં જ પરમ ભાગ્ય રહેલું છે.

જાહેરમાં એ દમ્મ કે પાસ આવવા ન
 દ
 અંદરથી એ સજાગ કે છેટે જવા ન દે;
 છોડ એવા શ્વાસને કે કશો એમાં દમ
 - ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ,
 જે મોતનો પસીનો સૂકવવા હવા ન દે;
 તુજ દર્દ જોઈએ છે મગર આટલું નહીં,
 થોડી ક્યાશ કર, મને પૂરી દવા ન દે;
 એના ઇશારા રમ્ય છે પણ એને શું કરું ?
 રસ્તાની જે સમજ દે અને ચાલવા ન દે;
 એવા કોઈ દિલેરની સંગત દે, ઓ ખુદા !
 સંજોગને જે મારું મુકદર થવા ન દે;
 આનંદ કેટલો છે બધી જૂની યાદમાં !
 કિન્તુ સમય જો એમાં ખચાલો નવા ન
 દ
 ;
 કેવો ખુદા મળ્યો છે ભલા શું કહું
 ' ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ' ?
 પોતે ન દે, બીજાની કને માગવા ન દે.

- 'મરીઝ'

'મરીઝ' સાહેબની આ ગઝલનો પ્રત્યેક શેર ઊંડાણ ધરાવે છે. ગાફેલ રહીએ તો તેની અર્થઘનતા સમજમાંથી છટકી જાય. એક અદનો શાયર જીવન અને જગતને કેવી બારીકાઈથી અવલોકી શકે તે અહીં શબ્દે શબ્દે અનુભવાશે.

પહેલા શેરમાં જ જીવન જીવવાની બેવડી રીતનો હિસાબ અપાયો છે. 'જાહેર' અને 'અંદર' એવા બે શબ્દોથી બે સ્થાન દર્શાવાયાં, પણ એ બન્નેને જોડતી વ્યક્તિ તો એક જ છે. એ વ્યક્તિ દમ્મ એવો રાખે છે કે કોઈ પોતાની પાસે ન આવે. પણ અંદરથી એવું ઈચ્છે છે કે કોઈ પોતાનાથી દૂર ન જાય. અંદરની ઈચ્છા બહારના વર્તનને નિયંત્રિત કરી શકતી નથી.

અને બહારનું વર્તન અંદરની ઈચ્છાને અનુકૂળ નથી. આ પરિસ્થિતિ અકળાવી મૂકનારી છે. હરકોઈ આ પરિસ્થિતિમાં મુકાયેલાં છે. છીએ એવાં વ્યક્ત ન થઈ શકાય અને વ્યક્ત થઈએ તેવાં હોઈએ નહીં તે વિરોધાભાસ મનુષ્યજીવનની દૂર નિયતિ છે. આનાથી વધારે તનાવ જીવનમાં બીજો કોઈ હોઈ શકે નહીં. આ શેરને કોઈ પ્રેમી પાત્રના અર્થઘટનમાં ઢાળી દે તેવુંયે બને. તો એમ પણ તેનો મિજાજ અનુભવી શકાશે. એક શબ્દ પણ આઘોપાછો ન કરી શકાય તેવી ચુસ્તીથી આ શેર રચાયો છે. અહીં 'એ' કહીને ચીંધવામાં આવતી વ્યક્તિ કેન્દ્રસ્થાને છે તે દંઢ કરવા જ જાણે વારંવાર 'એ'કારાન્ત પ્રયોજાયો છે તેવું લાગે છે.

શ્વાસ અને હવાનું સ્વરૂપ એક છે પણ બન્નેનો સ્વભાવ એક નથી. શ્વાસની સાથે જીવન અને મૃત્યુ જેવા આરંભ અને અંત સંકળાયેલા છે. હવા તો સતત વહેતી પ્રક્રિયા છે. કવિ બહુ માર્મિક રીતે શ્વાસને તિલાંજલિ આપવાનું ફરમાન કરે છે. કારણ એ કે એ મૃત્યુનો પસીનો સૂકવવા હાજર રહેતો નથી. શ્વાસની વિદાય એટલે જ મૃત્યુ એ સર્વસ્વીકૃત વાતને અહીં લાક્ષણિક રીતે મૂકી આપતા કવિ શ્વાસની ભંગુરતાનો ખ્યાલ તો આપે જ છે પણ શ્વાસની માયાને અર્થાત્ જીવનને વળગી ન રહેવાની ભલામણ પણ કરે છે. અહીં ગની દહીંવાલાની એક ગઝલનો મક્તા યાદ આવે છે :

'જો હૃદયની આગ વધી ગની તો ખુદ ઈશ્વરે જ કૃપા કરી,
 કોઈ શ્વાસ બંધ કરી ગયું, કે પવન ન જાય અગન સુધી..'

દર્દના ઉપચાર માટે પૂરી નહીં, અધૂરી દવા માગનાર દરદી દર્દ હજી ટકી રહે તેવી અભિલાષા સેવે છે. એ વિચિત્ર વાત છે. છતાં દર્દ જ એવું મીઠાશવાળું છે કે એ લંબાયા કરે તેનો મોહ છૂટતો નથી. ઘાયલ સાહેબનો એક શેર છે :

'દુઃખ પ્રીતનું જ્યાં ત્યાં ગાવું શું ? ડગલે પગલે પસ્તાવું
 ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ?
 એ જોકે વસમી ઠોકર છે પણ ખાઈ જવામાં લિજજત છે.'

જે વસમું પણ હોય અને લિજજત આપનારું પણ હોય તે પ્રેમનું દર્દ રહેવાય પણ નહીં અને સહેવાય પણ નહીં તેની પ્રતીતિ કરાવે છે.

ચોથા શેરનું ભાષ્ય કરવા બેસીએ તો પાનાનાં પાનાં ભરાય. 'એના ઇશારા' એટલે કોના ? એ ઇશારાઓ રમ્ય લાગે છે એટલે પ્રિય પાત્રના જ હોય. શક્ય છે કે પ્રકૃતિના પણ હોય. પણ જે રમ્યતાપૂર્વક કશુંક ચીંધે છે તે સૌથી વધુ રહસ્યમય હોય છે. તેમાં કેવળ આંગળી ચીંધ્યાનું પુણ્ય કમાવવાનો હેતુ હોતો નથી. તેથી અતિરિક્ત એવું ઘણું ઘણું તેમાં હોય છે. રસ્તાની સમજણ મળ્યા પછી એ રસ્તા પર ચાલી ન શકાય તો તેવો રસ્તો જાણ્યાનો લાભ નથી. પણ કવિ રસ્તાની શોધમાં ફટાઈ પેલા ઇશારાનો મહિમા કરવાનું વધુ મહત્ત્વનું સમજે છે. અમિત વ્યાસનો એક શેર ફરી ફરીને યાદ આવે છે :

'છે ભૂલા પડવાનો એક જ
 ફ ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
 કેટલા રસ્તા પરિચિત થાય છે !'

એક રસ્તો આ રમ્ય ઇશારાની દિશામાં ચાલવાનો પણ હોઈ શકે છે.

જે કંઈ સારું-નરસું થાય તે નસીબને ખોળે પધરાવી દેવાનું અને એ રીતે સંદર્ભથી મુક્ત થઈ જવાનું ઘણાંને બહુ ગમતું હોય છે. કવિ એવા મિત્રની સંગત ઇચ્છે છે જે નસીબના સર્કજામાં ધકેલાતી પોતાની જાતને રોકી એને એક સંજોગ કે પ્રસંગનું નામકરણ આપે. સંજોગ ઊભો કર્યાનો મહિમા કરી એને ‘નસીબનો ખેલ’ જેવી બેજવાબદાર સંજ્ઞાથી બચાવે. એમ કહી શકાય કે સંજોગો જ નસીબમાં લખાય એવા જીવનથી મુક્ત કરનાર દિલેર મિત્રની કવિને ઝંખના છે.

જૂની યાદને સંભારવાનો આનંદ તો ત્યારે લઈ શકાય જ્યારે રોજ રોજ ઉમેરાતી નવી નવી બાબતો અટકે. પણ સમયની બલિહારી છે કે જૂની યાદોને સંભારવાનો આનંદ નવી ઉમેરાતી બાબતો ઝૂંટવી લે છે. જીવનમાં પ્રસંગોના સાતત્યનો કોઈ અંત કે આરોવારો નથી જ. જૂનું યાદ કરવાના પ્રયત્નમાં નવું હોય તે પણ જૂનું થતું હોય છે. પ્રત્યેક સ્મૃતિ વર્તમાનને ગળી જનારી હોય છે.

મક્તાના શે’રમાં કવિ ખુદાને વિશે ઉપાલંબભર્યા ઉદ્દગારો કરે છે. ‘પોતે ન દે, બીજાની કને માગવા ન દે’ એવા ખુદાને ઠપકો આપવો શક્ય નથી, તો એને સજા કરવી પણ શક્ય નથી. કવિ જાણે છે તેમ પોતે કોઈકની પાસે તો હાથ લંબાવવા જ પડશે. કારણ એટલું જ કે ઘણાંને ઘણું ચૂકવવાનું બાકી છે. પણ ક્યાંયથી કશુંય મળતું નથી એ પરિસ્થિતિમાં કવિ લાચાર બની જાય છે. તેનો ખુદા પ્રત્યેનો આકોશ ‘કેવો ખુદા મળ્યો છે’ તેવા લૌકિક અભિપ્રાયમાં વ્યક્ત થઈ જાય છે. ફરિયાદ બેવડી છે. એક તો એ કશું આપતો નથી, બીજું, કોઈની પાસે માગવા દેતો નથી ! મનુષ્ય સંજોગોનો કેવો ગુલામ હોય છે તેનો ખુદા નિમિત્તે કવિ હવાલો આપે છે. જ્યારે કોઈને વિશે ફરિયાદ ન થઈ શકે ત્યારે ખુદાને જ દોષિત કરવામાં મનને સમાધાન મળે છે. દયનીયતાનો કોઈ ઉગાર ન હોય ત્યારે એ રસ્તો જ આસાન છે.

‘મરીઝ’ પોતાની એક બીજી ગઝલમાં લખે છે તે શે’ર ટાંકીને જ વાતનો અંત લાવીએ :

‘દુનિયામાં કંઈકનો હું કરજદાર છું,
‘ મ ર ઝ ’ ,
ચૂકવું બધાનું ઋણ, જો અલ્લા ઉધાર
દ ` ! ’

□

સમીક્ષા/ગ્રંથાવલોકન

એક સમાજમિત્રનું નજરાણું | જોસેફ મેક્વાન

[કુટુંબદીપ્તિ : ફાધર વર્ગીસ પોલ, પ્ર. આર. આર. શેઠની કું., અમદાવાદ, જાન્યુ. ૨૦૦૫, પૃ. ૮+૮૮, કિં. રૂ. ૫૦/-]

ફાધર વર્ગીસ પોલ કેરલના એક સભ્રાન્ત પરિવારમાંથી આવે છે. કિશોરવયમાં એ જેસુઈટ સાધુસંઘમાં જોડાઈને ગુજરાતમાં આવ્યા. ગુજરાત યુનિ.માંથી તેઓ ગુજરાતી વિષય સાથે સ્નાતક થયા. પૂનાની જ્ઞાનદીપ વિદ્યાપીઠમાંથી ‘તત્ત્વજ્ઞાન’માં અને રોમની ગ્રેગોરિયન યુનિ.માંથી તેઓ થિયોલોજીની ઉચ્ચ ડિગ્રીઓ ધરાવે છે. બ્રિટન અને અમેરિકામાં એમણે પત્રકારત્વનો અભ્યાસ કર્યો છે. વિશાળ વાંચન અને ઊંડા અધ્યવસાયે એમને વિશદતા તથા બહુશ્રુતતા સંપાડાવી છે. માતૃભાષા મલયાલમ પર અને અંગ્રેજી વિષય પર અસાધારણ પ્રભુત્વ હોવા છતાં તેઓ ‘ગુજરાતી’માં જ લખવા કૃતસંકલ્પ થયા એ ગુર્જરગિરાનું ગૌરવ છે. વરસો લગી તેઓ સામાજિક-ધાર્મિક વિચારપ્રવર્તન કરતા ‘દૂત’ માસિકના તંત્રી રહ્યા હોઈ ગુજરાતના જનજીવન અને વિવિધ સામાજિક જૂથોનો તેમને સારો એવો પરિચય અને અનુભવ છે. એનો નિયોડ ‘કુટુંબદીપ્તિ’માં વિચાર અને ચિંતનરૂપે થયો છે.

આ પુસ્તકમાંના કુલ સત્તર લેખોમાંથી અર્ધા ઉપરાંત લગ્ન, દામ્પત્ય, પારિવારિક સ્નેહ અને લગ્નજીવનમાં પડતી તિરાડ અંગેના છે. બાકીનામાં દેશકાળ, અધ્યાત્મ ને જાગૃતિક ચિંતાઓ વ્યક્ત કરાઈ છે.

ફાધર વર્ગીસમાંની સાધુતા સદૈવ જાગરૂક રહે છે. એમનું સાહિત્ય હિતનું – સાર્વત્રિક હિતનું સંવર્ધન તાકે છે. ‘કુટુંબદીપ્તિ’ના હરેક લેખમાં એક સંવેદનશીલ સર્જક ઉપરાંત સૌનું – વ્યક્તિમાત્રનું શ્રેય ઝંખતા શ્રેયસાધક તરીકે એમની આત્મા ઊભરે છે. આ જ કારણે મેં એમને લોકયાત્રાના પ્રહરી કહ્યા છે.

પુસ્તકનું નામાભિધાન એમણે કુટુંબ પછી ‘દીપ્તિ’ ઉત્તરપદ જોડીને સાર્થક સમાસરચના કરી છે. અર્થ નીપજે છે; કુટુંબનો પ્રકાશ અર્થાત્ કુટુંબમાંથી ઉદ્ભવતો આલોક ! પંચત્વનું એક પ્રબળ તત્ત્વ છે ‘તેજ’. ‘તેજ’ ત્યારે જ પ્રગટે જ્યારે ‘સ્નેહ’ સીંચાય ને દિવેટ – ‘બત્તી’ જલે. રૈદાસે ગાયું છે :

પ્રભુજી તુમ દીપક હમ બત્તી
જાકી જ્યોત જલે દિન-રાતી
તુમ ચંદન હમ પાની.

પારસ્પરિક પ્રેમ, વિશ્વાસ, એકમેક કાજે ખપી ખૂટવાની તમન્ના અર્થાત્ ત્યાગપૂર્ણ બલિભાવના હોય તો જ કુટુંબ પંડના પ્રકાશે દેદીપ્યમાન બને. આના અનુમોદનમાં લેખક પુસ્તકના ઉઘાડમાં જ શ્રદ્ધા, પ્રેમ, શાંતિ અને શ્રમ જેવાં સનાતન મૂલ્યોને પરિવારની પાયાની જરૂરિયાત

ગણાવે છે. શ્રેષ્ઠ કલાકારે ધર્મવેત્તાને પૂછ્યું : ‘સૌથી મનોહર વસ્તુ કઈ ?’ જવાબ મળ્યો : ‘શ્રદ્ધા.’ અસંતુષ્ટ કલાકારે એ જ સવાલ એક યુવતીને કર્યો. પ્રતિભાવ સાંપડ્યો : ‘પ્રેમ.’ આ જ પ્રશ્ન એક યુવકને કરતાં એ બોલ્યો : ‘શાંતિ !’ ચિત્રકાર ઘેર ગયો. એણે પોતાનાં બાળકોની આંખોમાં ‘શ્રદ્ધા’ જોઈ. પત્નીનાં લોચનમાં ‘પ્રેમ’ જોયો. શ્રદ્ધા અને પ્રેમના પ્રતિક્ષણરૂપે એણે પોતાના કુટુંબમાં ‘શાંતિ’નો અનુભવ કર્યો. અથાગ પરિશ્રમ કરીને એણે એક બેનમૂન ચિત્ર સર્જ્યું. તે એક આદર્શ કુટુંબનું ચિત્ર હતું.

‘કુટુંબદીપ્તિ’ને પાને પાને આવાં સ-રસ ચિત્રો આકારાયાં છે. પહેલા જ લેખમાં એ ટોલ્સ્ટોયને ટંકે છે : ‘સુખ-સૌભાગ્ય માણતાં બધાં કુટુંબોમાં સર્વસામાન્ય લક્ષણો હોય છે. જ્યારે દરેક દુઃખી કુટુંબ પોતપોતાની રીતે જ દુઃખ વેઠીને જીવે છે. એટલે સુખની જેમ દુઃખનાં કોઈ સર્વસામાન્ય લક્ષણો નથી.’ એ પછી લેખક સુખસમૃદ્ધિ માણતાં કુટુંબોમાં સામાન્ય કહી શકાય એવાં; પ્રાર્થના, સમૂહભોજન, સંવાદ, વિશ્વાસ, આદર – વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય, જવાબદારી, સંપત્તિનો યોગ્ય ઉપયોગ, આતિથ્ય, સમસ્યાનો સ્વીકાર અને સારા-નરસાનું શિક્ષણ એવાં દસ લક્ષણ તારવે છે.

શહેરની હોસ્ટેલમાં રહીને ભણતી, ત્રણેક વર્ષથી એક યુવાનના પરિચયમાં આવેલી યુવતી લગ્ન કરવા માટે લેખકની સલાહ માગે છે. લેખક એને પોતાનાં મા-બાપની સલાહ લેવા સૂચવે છે અને પછી ગામડે રહેતાં માતા-પિતા કેવી સલાહ આપશે એ ચર્ચે છે. આ રીત તાર્કિક નથી. પેલી યુવતીની જેમ જ ભાવકને પણ લેખક પોતે શી સલાહ આપે છે, એમાં રસ હોય છે. જવાબદારીથી ચાતરી જઈને અંગૂઠે કમાડ ઠેલી મેલવા જેવી આ વાત થઈ. વર્ગીસ જેવા સમાજચિંતકે આ વીસરવું ના જોઈએ.

‘લગ્નજીવનની તૈયારી’વાળા લેખમાં લેખક નવ જેટલાં કારણો ગણાવે છે. પણ તારવી આપે છે કે પરસ્પર મનમેળ, એક-મેકની સ્વમાન સાચવવાની ખેવના અને ઉદારતા હોય તો લગ્ન આજીવન ટકે છે. ખ્રિસ્તી ધર્મ લગ્નને પવિત્ર સંસ્કાર માને છે. એ અતૂટ રહે એ જ ધર્મ્ય લેખાય છે. ત્રણ-ચાર દાયકા પહેલાં ગુજરાતી ખ્રિસ્તી સમાજમાં ફારગતીનો દર માંડ ત્રણ ટકા હતો તે હવે બિહામણો બની રહ્યો છે. પશ્ચિમનો અને આધુનિકતાનો એ પ્રભાવ છે. ચર્ચ એથી ચિત્તિત છે. ફાધર વર્ગીસ જેવા ધર્મગુરુઓ લગ્નો ટકાઉ બને, દામ્પત્યજીવન સુચારુ બને એવા પ્રશ્ન પ્રયાસો – વિચારોનું પ્રવર્તન આદિ કરે છે એનાં અનેક ઉદાહરણો ‘કુટુંબદીપ્તિ’માંથી મળી રહે છે, જે સમષ્ટિ માટે લાભદાયક છે.

‘સફળ લગ્નજીવન’ માટે લેખક, લેખિકા ચેરી કાર્ટર સ્કોટના દસ નિયમોના ગ્રંથ ‘ઇફ લવ ઇઝ એ ગેઈમ, ધિસ આર ધ રૂલ્સ.’ – ‘જો પ્રેમ એક રમત હોય તો તેના આ નિયમો છે.’ નો હવાલો આપે છે. હવે બીના એમ છે કે લગ્ન પછી પત્ની મા-બાપના સાથથી અઢી વરસમાં બે વાર ગર્ભપાત કરાવી નાંખે છે ને છેલ્લે ખાધાખોરાકીનો દાવો માંડ્યો છે. ભગ્ન હૈયે હતાશ યુવક ફાધરની કુમક માગે છે. ફાધર માત્ર એક જ પક્ષની વાત જાણતા હોઈ તટસ્થ બની રહે છે અને ચેરી સ્કોટના નિયમો ચર્ચે છે.

જો પુસ્તકોમાં ટંકેલા નિયમો જ કારગત નીવડતા હોત તો લગ્નભંગાણના આંકડા આટલા વકરી ગયા ન હોત. હકીકતે સંસાર અને સમાજજીવનના વળ-વ્યવહાર બહુ સંકુલ હોય છે. એમાં થાબડભાણાંથી કામ નથી ચાલતું. ધર્મગુરુઓની તકલીફ એ છે કે પોતે અપરિણીત હોઈ

પેલા વળ સમજવામાં સફલ નથી થતા.

‘આપણું સુખ શેમાં છે ?’માં લેખક ધનપ્રાપ્તિ પાછળની પાગલ દોટનાં કુપરિણામો છણે છે તો ‘માને વેચવી છે ?’માં વાર્ધક્યની કરુણ લાચારી વર્ણવાઈ છે. લેખક અહીં ટેન કમાન્ડમેન્ટ્સમાંથી શોધી આજ્ઞા – ‘મા-બાપને માન આપ.’ કામે લગાડે છે ને લગ્નવેળા સંત પોલના શબ્દો : ‘હવેથી તે (યુવક) પોતાનાં મા-બાપને છોડી દેશે, પણ પોતાની પત્નીને વળગી રહેશે.’ને સમજાવવાનો પ્રયાસ કરે છે. સંત પોલના શબ્દો યહૂદી સમાજરચનાને આધારે કહેવાયા હશે અને ભારતમાં કે ગુજરાતમાં એ લેખે ના લાગે. ઘણા નઘરોળ યુવાનો એ કથનનો આશરો લે છે. મેં જોયું છે કે ઘણા ધર્મગુરુઓ લગ્નવિધિ કરાવતી વેળા સંત પોલનો આ પત્ર વાંચવાથી વેગળા રહે છે. કારણ પુરુષને આધીન રહેવાની સ્ત્રીની ફરજો એને ગુલામડીની કક્ષામાં મૂકી દે છે ! અહીં લેખક વારંવાર સ્ત્રીના સ્વમાન અને સ્વાયત્તાની જે દુહાઈ દે છે એનો છેદ ઊડી જાય છે. લેખકે આયે વિચારવું જોઈએ :

“રાજાને ગમે છે એટલે એક માણસ સારો છે, કે એક માણસ સારો છે એટલે એ રાજાને ગમે છે ?” (ફિલિપ્સ પ્લેટોનો પ્રશ્ન, ૨૦૦૨ની ગુજરાતની ઘટનાઓની ચર્ચા.)

“પૃથ્વીની ભેદની પરસ્પર આપ-લે કરવાથી તમે અખૂટ સમૃદ્ધિ મેળવશો અને સંતોષ પામશો. પરંતુ જો એ આપ-લે પ્રેમપૂર્વક અને ઉદાર ન્યાયબુદ્ધિથી નહીં થાય તો તેથી કેટલાક લોભી બનશે અને બીજાઓને ભૂખમરો જ વેઠવો પડશે.”

(‘ધ પ્રોજેક્ટ’માં ખલીલ જિબ્રાન)

(પૈસા પાછળ પડેલ વિશ્વમાં ન્યાયી અને ગરીબલક્ષી વહેંચણીની ચર્ચા.)

‘જીવન એ એક એવું ગીત છે કે મૃત્યુ એનું ધ્રુવપદ છે.’ મૃત્યુથી માનવજીવન પરિપૂર્તિ પામે છે અને એ જ માનવજીવનને અર્થબદ્ધ બનાવે છે.’

– વિક્ટર હ્યુગો

‘હું મૃત્યુને વહાલ કરું છું તો મારે મન મૃત્યુ જીવનનો અંત નથી. હું મૃત્યુથી પર એક નવા જીવનમાં માનું છું. પરંતુ પરલોક જીવનની મારી માન્યતાને લઈને આ ફાની દુનિયાના જીવનની કોઈ પણ રીતે ઉપેક્ષા કરવામાં હું માનતો નથી. ઊલટું, હું તો આ દુનિયાના જીવનને ભરપટ્ટે જીવવામાં માનું છું.’

(ફાધર વર્ગીસ પોલ)

આજનો તરણોપાય :

‘આજે આપણે માટે એક જ ઉપાય રહ્યો છે – માણસમાત્રમાં છૂપી કે ખુલ્લી રહેલી પાશવતાથી સભાન બનીને માણસાઈ તરફ વળવું. માણસાઈમાં સત્ય છે. માણસાઈમાં ન્યાય છે. માણસાઈમાં પ્રેમ છે. માણસાઈમાં સભાનતા છે. માણસાઈમાં અંતર્યામી ભગવાન છે. અપરાધ માટે માણસાઈમાં જ પશ્ચાત્તાપ છે. ગુનાનો એકરાર છે. માણસાઈમાં ભરપાઈ કરવાની વૃત્તિ છે. માણસાઈમાં ભરોસો છે. માણસાઈમાં ધર્મોના ભેદ નથી. માણસાઈમાં જ સાચી ધાર્મિકતા સામેના ખતરાનો જવાબ છે.’

– લેખક પોતે

આ પુસ્તકમાં ઠેર ઠેર આવી રત્નકણિકાઓ વિચારપૂર્વક પરોવાઈ છે. માનવ-ઇતિહાસમાં જેટલી પુરાણી કુટુંબસંસ્થા ટકી રહે અને દીપ્તિ થકી ઝળહળતી રહે એવી લેખકની અભ્યર્થનાને આવકારીએ – અભિનંદીએ.

[કબૂતરનાં બચ્ચાં : લબુ-ઢબુ : સાંકળચંદ પટેલ, પ્રકા. રન્નાદે, પ્ર.આ. ૨૦૦૨, પૃ. ૧૬, ક્રિં. ૩. ૧૫/-]

સાંકળચંદ પટેલ અહીં કબૂતરનાં બે બચ્ચાં – લબુ અને ઢબુની બાળસહજ વાર્તા લઈને આવ્યા છે. વાર્તા ૧૪ પેજમાં પૂરી થઈ જાય છે. વળી દરેક પેજમાં અડધો-પોણો ભાગ તો ચિત્ર જ રોકે છે. આ રીતે જોતાં વાર્તા પાંચ-છ પાનાંથી વધારે મોટી ન ગણાય.

વાર્તા કંઈક આવી છે : એક કૂવામાં કબૂતરે માળો કર્યો છે. તેનાં બે બચ્ચાં લબુ અને ઢબુ રહે છે. એક વાર કૂવા પરથી હેલિકોપ્ટર પસાર થાય છે. તેનો વિચિત્ર અવાજ સાંભળી લબુ ગભરાઈ જાય છે. ઢબુ હિંમતવાળો હોવાથી તે ગભરાતો નથી. ઢબુ તો બહાર પણ ઊડવા જાય છે. છેવટે ઢબુનાં લગ્ન લેવાય છે. બધા જાનમાં જાય છે પરંતુ લબુ જતો નથી. ગીધ ને સમડી લબુને ચાંચમાં પકડીને લઈ આવે છે. લબુને જે ખુરશી પર બેસાડ્યો હોય છે તેની નીચે ટેટાની લૂમ ગોઠવેલી હોય છે. લબુના બાપના ઇશારે કાગડો ચિનગારી ચાંપે છે ને છેવટે બચવા ખાતર લબુ પાંખો ફફડાવી ઊડે છે. આમ તે ઊડતાં શીખી જાય છે.

વાર્તાનો વિષય બાળસહજ આનંદ આપે તેવો છે. કથા પણ સળંગ કહેવાઈ છે તેથી બાળવાચકને રસભંગ થવાનો ડર નથી. પાને પાને ચિત્રો છે, પરંતુ આ ચિત્રો મોટેભાગે બીબાઢાળ (મોનોટોનસ) લાગે છે. બધા જ ચિત્રોમાં કૂવાની બખોલ જ નજરે ચડે છે. બે-ચાર ચિત્રો જોયા પછી બાળવાચકની ચિત્રો જોવાની જિજ્ઞાસાવૃત્તિ મરી પરવારે એવું પણ બને. વાર્તામાં કબૂતરનાં બચ્ચાં ધીરે ધીરે મોટાં થઈ રહ્યાં છે તે બતાવતાં વર્ણનો સારાં છે. આ જુઓ :

‘હવે બંને બચ્ચાં મોટાં થઈ ગયાં. એમની આંખો લાલ લાલ ચણેકી જેવી દેખાતી હતી. એમની પાંખો રાખોડી રંગની થઈ ગઈ હતી. પાંખો પર કાળા રંગના પટા ફૂટી રહ્યા હતા.’ (પૃ. ૫)

અહીં માબાપ ગભરુ બચ્ચાને નીડરતાનો પાઠ શીખવે છે. આવા જ પ્રકારની એક વાર્તા ‘હું નહીં તરું’ ધીરુબહેન પટેલની છે. આ વાર્તામાં બતકનું નાનું બચ્ચું પાણીમાં તરવા પડતાં બીએ છે. તે માબાપને ખોટેખોટાં બહાનાં બતાવે છે. છેવટે તેનાં મા-બાપ ધક્કો મારે છે ને તે ડૂબતાં-ડૂબતાં તરતાં શીખી જાય છે. જોકે ધીરુબહેનની એ વાર્તામાં જોડકણાં તથા નાનાં વાક્યો હોવાથી નાનાં બાળકોને વાર્તા માણવાની મજા પડે છે. સાંકળચંદ પટેલે આવો પ્રયોગ અહીં કર્યો હોત તો ?

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું આગામી અધિવેશન

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું આગામી અધિવેશન ગાંધીનગરની શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક સંસ્થાઓના સહયોગથી ગાંધીનગર કલ્ચરલ ફોરમના ઉપક્રમે તા. ૨૨-૧૨-૨૦૦૭થી તા. ૨૪-૧૨-૨૦૦૭ સુધી ગાંધીનગર ખાતે યોજાશે.

શ્રીમતી તારાબહેન મહેતા વ્યાખ્યાન

તા. ૨૯-૩-૨૦૦૭ : શ્રીમતી તારાબહેન મહેતા વ્યાખ્યાનશ્રેણીનું વ્યાખ્યાન શ્રીમતી પ્રીતિબહેન શાહે કાનનદેવીની આત્મકથા ‘સર્વને મારા નમસ્કાર’ એ વિશે આપ્યું. અધ્યક્ષસ્થાને પરિષદપ્રમુખશ્રી કુમારપાળ દેસાઈ હતા. ‘મુક્તિ’, ‘વિદ્યાપતિ’, ‘જવાબ’ જેવી ફિલ્મોમાં ઉત્તમ અભિનયથી પ્રસિદ્ધિ પામેલાં અભિનેત્રી, તેમજ પોતાના મધુર કંઠથી સૌને મુગ્ધ કરતાં ગાયિકા કાનનબાલા, કાનનદેવીના આદરણીય સ્થાને પહોંચ્યાં હતાં. ‘સબારે આમિ નમિ’ – સર્વને મારા નમસ્કાર – શીર્ષક ધરાવતી કાનનદેવીની આત્મકથા પર પ્રીતિબહેને કાનનદેવીના વ્યક્તિત્વને વિશ્લેષિત કરતું રસલક્ષી વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. શ્રી બોરીસાગરે આભાર વ્યક્ત કર્યાં હતાં.

શ્રી રમણીક સોમેશ્વરનું વ્યાખ્યાન

તા. ૩૦-૩-૨૦૦૭ના રોજ પરિષદ સંચાલિત ક. લા. સ્વાધ્યાયમંદિરના ઉપક્રમે શ્રી રમણીક સોમેશ્વરે શ્રી એન. ગોપી વિખિત તેલુગુ દીર્ઘકાવ્ય ‘જળગીત’ના પોતે કરેલા અનુવાદ વિશે વક્તવ્ય આપ્યું. અનુવાદ દરમ્યાન આવતા પ્રશ્નોને પોતે કેવી રીતે ઉકેલતા ગયા તેની વિશદ ચર્ચા કરી કાવ્યમાં આવતા કથ્યને સમજાવતા ગયા. અંતે કવિશ્રી લાભશંકરે કરેલી ચર્ચા અને પૂર્તિથી કાર્યક્રમ વધારે જીવંત બન્યો. નિયામકશ્રી રમેશ દવેએ આરંભમાં ભૂમિકા રૂપે પ્રાસંગિક વાત કરી હતી.

‘મારું શાંતિનિકેતન’ પર શ્રી અમૃતલાલ વેગડનું વક્તવ્ય

તા. ૭-૪-૨૦૦૭ : રવીન્દ્રભવનના ઉપક્રમે શ્રી અમૃતલાલ વેગડે પોતાના શાંતિનિકેતનના કલાભવનમાં અભ્યાસકાળ દરમ્યાનની સ્મૃતિઓ વિશે, પોતાને થયેલા અનુભવો વિશે અને ત્યાં મળેલી વ્યક્તિઓ વિશે વિગતે વાત કરી, ચિત્રકાર નંદલાલ બોઝના વ્યક્તિત્વને ઉપસાવ્યું હતું. શ્રી ભોળાભાઈએ આરંભમાં પરિચય આપ્યો હતો.

મુંબઈમાં સાહિત્યગોષ્ઠિ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ અને ભારતીય વિદ્યાભવનના ઉપક્રમે ‘સાહિત્યગોષ્ઠિ’ (સર્જક સાથે સંવાદ)ની બેઠક ભવન્સ કેમ્પસ (અંધેરી, મુંબઈ)ને તળાવકાંઠે તા. ૧-૪-૨૦૦૭ના રોજ ગોઠવાઈ હતી, જેમાં સો જેટલા સર્જકભાવકોએ ઊલટથી ભાગ લીધો હતો. જવાહર બક્ષી,

હેમંત ધોરડા, દીપક દોશી, ઉદયન ઠક્કર, જયંતિ દલાલ, લલિત વર્મા ઉપસ્થિત હતા. મૂકેશ વૈદ્ય, ચિંતન નાયક, જ્યોતિ હીરાણી, ભૂમા વશી, સુરેશ ઝવેરી, લલિત શાહ, મીનાક્ષી દીક્ષિત, હિતેશ પંડ્યા, બકુલ રાવલ વગેરેએ રજૂઆત કરી હતી. ૬ મે, રવિવાર સાંજે પાંચ વાગ્યે આ જ સ્થળે યોજાયેલી બેઠકમાં હરીશ નાગ્રેયા પણ ઉપસ્થિત રહેશે. સૌ સર્જકોને કૃતિના પઠન માટે આમંત્રણ છે.

પાક્ષિકી અને સર્જકો સાથે સંવાદ

‘પાક્ષિકી’ના ઉપક્રમે તા. ૧૨-૪-૦૭ના રોજ રાજેન્દ્રભાઈ પટેલે તેમની વાર્તા ‘ધુમ્મસમાં ડોલતાં વૃક્ષો’નું પઠન કર્યું હતું. ઉપસ્થિત વાર્તાકારો – સાહિત્યરસિકોએ વાર્તાનાં મર્મસ્થાનોની ચર્ચા કરી હતી. તા. ૧૭-૪-૦૭ના રોજ સર્જકો-નવોદિતો સાથેના સંવાદમાં કાવ્યરચનામાં છંદનો અભ્યાસ કેવી રીતે મહત્ત્વ ધરાવે છે તે વિશે સહચિંતન થયું; તેમજ વાર્તાલેખન માટેની ધ્યાનાર્હ બાબતો વિશે પણ વિચારણા કરવામાં આવી. રાજેન્દ્રભાઈ પટેલ અને પારુલબહેન દેસાઈની ઉપસ્થિતિમાં કાર્યક્રમો યોજાયા હતા.

હાસ્યોત્સવ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ અને પ્રગતિ મિત્રમંડળ/બોરિવલી-કાંદીવલી)ના સંયુક્ત ઉપક્રમે હાસ્યરસનો અનોખો ઉત્સવ તાજેતરમાં ઊજવાયો હતો. પ્રગતિ મિત્રમંડળના પ્રમુખ અરુણ મહેતાના સ્વાગતપ્રવચન પછી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખ ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ, પરિષદનાં ભૂતપૂર્વ પ્રમુખ ધીરુબહેન પટેલ અને કોષાધ્યક્ષ રાજેન્દ્ર પટેલે પ્રાસંગિક વક્તવ્ય આપ્યાં હતાં. નવલકથાકાર વર્ષા અડાલજાએ રમૂજભર્યા સંચાલનમાં લાંબા સમય માટે હાસ્યલેખકોને સ્ટેજ સોંપી દીધું હતું.

પ્રસિદ્ધ હાસ્યલેખક રતિલાલ બોરીસાગરના સંચાલન હેઠળ કૃષ્ણ દવે અને હાસ્યકાર અને કાર્ટૂનિસ્ટ નિર્મિશ ઠાકરે મર્માળી હાસ્યકવિતાઓ રજૂ કરીને શ્રોતાઓની દાદ મેળવી હતી. કાર્યક્રમના બીજા દોરમાં ઉદયન ઠક્કરના સંચાલનમાં ડૉ. તુષાર શાહ અને પન્ના અધ્વર્યુની વ્યંગરચનાઓ રજૂ કરી હતી અને શ્રોતાઓને પ્રસન્ન કરી દીધા હતા. શ્રોતાઓની ભરચક હાજરીમાં આ હાસ્યોત્સવ ઊજવાયો હતો.

એનીબહેન સરૈયા લેખિકા પ્રોત્સાહન નિધિ

એનીબહેન સરૈયા લેખિકા પ્રોત્સાહન નિધિના ઉપક્રમે આ વર્ષે વાર્તા-લેખનની સ્પર્ધાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. વાર્તા-લેખિકાઓને આ સ્પર્ધામાં ભાગ લેવા હાર્દિક નિમંત્રણ છે. વાર્તા આશરે ૩૫૦૦ શબ્દોની આસપાસની હોય તે ઈષ્ટ છે. મૌલિક, અપ્રકટ વાર્તા તા. ૧૬ ઓગસ્ટ, ૨૦૦૭ સુધીમાં પરિષદની ઓફિસમાં મોકલી આપવી. કવર ઉપર ‘એનીબહેન સરૈયા વાર્તા-સ્પર્ધા’ એવો નિર્દેશ કરવો.

‘પરબ’ અપીલ : દાન આવક

ક્રમ નામ	ગામ	રકમ
૧. વિનુભાઈ જી. પટેલ	નડિયાદ	૧,૮૫૦
૨. કિરણ જે. મહેતા	અમદાવાદ	૧,૦૦૦

૩. હરીશ ખત્રી	અમદાવાદ	૧,૮૦૦
૪. સૌરભ શાહ	અમદાવાદ	૨,૫૦૦
૫. ગુણવંત ઠક્કર	સુરત	૧,૫૦૦
૬. શાંતાબહેન શંભુપ્રસાદ ચે. ટ્રસ્ટ	ચાણસ્મા	૫૦૦
૭. છેલભાઈ વ્યાસ	અમરેલી	૧,૫૦૦
૮. લવકુમાર દેસાઈ	વડોદરા	૫૦૦
૯. કૌશિક ગોર	જામનગર	૫૦૦
૧૦. પ્રફુલ્લ કે. શાહ	મુંબઈ	૧,૦૦૦
૧૧. રમેશ ત્રિવેદી	કડી	૫૦૦
૧૨. રામજીભાઈ કડિયા	કડી	૫૦૦
૧૩. સુધા ચિંતન ભટ્ટ	અમદાવાદ	૫૦૦
૧૪. ડૉ. વિપીન એમ. દેસાઈ	વડોદરા	૨,૫૦૦

ગોવર્ધન ભવન નવનિર્માણ માટે મળેલ દાન

૧. તપન અમીન	અમદાવાદ	૧૧,૦૦૦
૨. ડી. વી. દેસાઈ એન્ડ કું.	અમદાવાદ	૫,૦૦૦
૩. ડેવલોપમેન્ટ ૨૦૨૦	અમદાવાદ	૧૨,૩૮૦

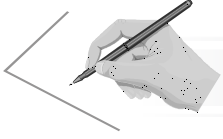
જયંતી એમ. દલાલ ષષ્ટિપૂર્તિ ફાઉન્ડેશન (સ્થાયી ફંડ) (મુંબઈ)		૫૧,૦૦૦
સ્વામી સચ્ચિદાનંદ સેવાસમાજ		
ટ્રસ્ટ પારિતોષિક પૂરક દાન	દંતાલી	૧,૦૦,૦૦૦
આચાર્ય કાકાસાહેબ કાલેલકર		
ગ્રંથાવલી પ્રકાશન સમિતિ	અમદાવાદ	૨,૦૦,૦૦૦

સાહિત્ય પરિષદમાં ‘ગ્રંથાગાર’

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદભવનમાં વર્ષોથી ચાલતું પુસ્તક-વેચાણકેન્દ્ર હવે ૨૦૦૬ના વર્ષથી આ ક્ષેત્રમાં જાણીતા પુસ્તકવિકેતા ‘ગ્રંથાગાર’ને સોંપવામાં આવ્યું છે. ‘ગ્રંથાગાર’માં ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનાં બધાં જ પ્રકાશનો ઉપરાંત બીજા પ્રકાશકોનાં ગુજરાતી-અંગ્રેજી પુસ્તકો ઉપલબ્ધ છે. સાહિત્યરસિકોને ‘ગ્રંથાગાર’ની મુલાકાત લેવા વિનંતી.

સવિનય જણાવવાનું કે ચીમનલાલ મંગળદાસ ગ્રંથાલય જાહેર રજાઓ સિવાય બધા જ દિવસોમાં ખુલ્લું રહેશે.

સાહિત્યવૃત્ત

સંકલન : પ્રફુલ્લ રાવલ

ઊર્મિ પરીખ ન રહ્યાં...

આવરણચિત્ર 'દીપ જલે'નાં ચિત્રકાર કુ. ઊર્મિ પરીખ એમની ચિત્રકલાથી ચિત્રજગતમાં પ્રખ્યાત છે. તા. ૨૯-૩-૧૯૪૮ના રોજ અમદાવાદમાં જન્મેલાં ઊર્મિ પરીખ ચિત્રકાર પિતા રસિકલાલ પરીખનો કલાવારસો જાળવતા રહ્યા હતા. ૧૫ એપ્રિલ ૨૦૦૭ના રોજ એમનું ૫૯ વર્ષે અવસાન થયું. શારીરિક ક્ષતિ હોવા છતાં નિરાશ ન થતાં કલામાં જીવનનો અર્થ શોધવાનો સતત પ્રયત્ન કરતા રહ્યાં. ગુજરાતની પ્રખ્યાત સી. એન. ફાઈન આર્ટ કોલેજનાં વ્યાખ્યાતા ઊર્મિ પરીખની કલામાં પરંપરા સાથે આધુનિક ચિત્રકળાનો પ્રભાવ પણ રહ્યો છે. કલાને જીવનનો આધાર માનીને એમને આજીવન કલાની સાધના-આરાધના કરી આથી એમનાં ચિત્રોમાં વાસ્તવિકતા તદ્દન નવા રૂપે જોવા મળે છે. એમની સર્જકતા પીંછી દ્વારા ઉઘાડ પામી અને એ જ એમના જીવનનો અર્થ હતો. તેઓ અનેક પારિતોષિક, એવોર્ડથી સન્માનિત થયાં છે.

'લખ્યા પહેલાં જોગી'નું વિમોચન

પાંચ એપ્રિલ ૨૦૦૭ના રોજ રતિલાલ જોગીના કાવ્યસંગ્રહ 'લખ્યા પહેલાં જોગી'નું વિમોચન ધીરુભાઈ ઠાકરના હસ્તે કરાયું હતું. ત્યારે એમના ઉપરાંત કુમારપાળ દેસાઈ, ચંદ્રકાન્ત શેઠ, લાભશંકર ઠાકર, ચિનુભાઈ મોદી, વરદરાજ પંડિત અને મનસુખ વાઘેલાએ પ્રાસંગિક પ્રવચનો કર્યાં હતાં.

'ભીલોનું ભારથ' પર રાષ્ટ્રીય પરિસંવાદ

પૂનાની ભાંડરકર ઓરિએન્ટલ રિસર્ચ ઇન્સ્ટિટ્યૂટના ઉપક્રમે 'ભીલોના ભારથ'નું નિદર્શન કરાયું હતું અને ભગવાનદાસ પટેલે વિવેચનાત્મક વક્તવ્ય આપ્યું હતું.

આદિવાસી મૌખિક અને લિખિત સાહિત્યની કાર્યશાળા

૨૫-૨૬ માર્ચ ૨૦૦૭ના રોજ આદિવાસી લોકપ્રતિષ્ઠાનના ઉપક્રમે ભીલી વૈયક્તિક લિખિત સાહિત્ય અને ભીલી સામૂહિક મૌખિક સાહિત્યની કાર્યશાળાનું આયોજન થયું હતું તેમાં કાનજી પટેલ, વીરચંદ પંચાલ, કનુભાઈ આચાર્ય ઇત્યાદિએ ભાગ લીધો હતો.

'મેળો' નવલકથાનું વિમોચન

૨૪ માર્ચ ૨૦૦૭ના રોજ અંજાર-કચ્છ ખાતે માવજી માહેશ્વરીની નવલકથા 'મેળો'નું વિમોચન રજનીકુમાર પંડ્યાને હસ્તે થયું હતું.

વાચક સંગમ - દર્શક મિલાપ માટે અપીલ

વાચક સંગમ - દર્શક મિલાપ માટે જિતેન્દ્ર બ્રહ્મભટ્ટે વાચકોને પોતાનાં નામ, સરનામાં ને મોબાઇલનંબર મોકલવા વિનંતી કરી છે. મોકલવાનું સરનામું - જિતેન્દ્ર બ્રહ્મભટ્ટ, ૧૮, કેલાસ

એપાર્ટમેન્ટ, પ્લોટ નં. ૯, ધનલક્ષ્મી સોસાયટી, મણિનગર, અમદાવાદ ૩૮૦૦૦૮

કવિમિત્રોને આમંત્રણ

નર્મદાની યશોગાથા ગાતાં કાવ્યો-ગીતોનું એક સંકલન ટૂંક સમયમાં સંકલ્પ પરિવાર નામની સાહિત્ય સંસ્થા તરફથી પ્રગટ થનાર છે. તો કવિમિત્રોને પોતાની કૃતિ નીચેના સરનામે તા. ૩૧-૫-૨૦૦૭ સુધીમાં મોકલી આપવા હાર્દિક નિમંત્રણ પાઠવીએ છીએ. કૃતિ મોકલી આપવાનું સંપર્કસ્થળ : સંકલ્પ પરિવાર, ૧૫, શ્રીનાથજી સોસાયટી, વછેવાડ, સલુણ બજાર, નડિયાદ.

